

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

URŠKA LAH

**ODNOSI MED NEMČIJO IN ZDA V LETIH 1945-1955: OD NASPROTNIC
DO ZAVEZNIK**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2003

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

URŠKA LAH

MENTOR: RED. PROF. DR. JANKO PRUNK

**ODNOSI MED NEMČIJO IN ZDA V LETIH 1945-1955: OD NASPROTNIC
DO ZAVEZNIC**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2003

KAZALO

I. Seznam kratic	
1. Uvod	1
2. Od Potsdamske konference do Marshallovega načrta	3
2.1. Kaj narediti z Nemčijo po vojni?	3
2.2. Potsdamska konferenca	6
2.3. Pariška konferenca	11
2.4. Trumanova doktrina	12
2.5. Marshallov načrt	13
3. Ustanovitev Zvezne republike Nemčije	19
3.1. Delitev na dve Nemčiji	19
3.2. Sovjetska blokada Berlina in sprejetje ustavnega zakona	21
4. ZRN na poti k suverenosti – Nemška pogodba	34
4.1. Vključevanje ZRN na Zahod in »dvojna zaježitev«	34
4.2. Podpis Nemške pogodbe	39
5. Od Nemške do Pariške pogodbe	42
5.1. Stalinove note	42
5.2. Berlinska in Londonska konferenca	44
5.3. Pariške pogodbe in vstop v NATO	46
6. Sklep	50
7. Viri in literatura	54

I. SEZNAM KRATIC

ABC orožje - jedrsko, biološko in kemično orožje

CDU/CSU - Christlich Demokratische/Soziale Union - krščansko demokratska/socialna stranka v ZRN

ECA - economic cooperation administration - pogodba o trgovini med Nemčijo in ZDA

EOS - Evropska obrambna skupnost (tudi EDS)

FDP - Freie demokratische Partei - svobodna demokratska stranka v ZRN

KPD - Kommunistische Partei Deutschlands - nemška komunistična stranka

NATO - North atlantic treaty organisation - Severnoatlantski sporazum/zavezništvo

NDR - Nemška demokratična republika (tudi DDR)

NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei - nacionalsocialistična stranka Nemčije (1933-1945)

OZN - Organizacija združenih narodov (tudi UN)

SPD - Sozialdemokratische Partei Deutschlands - nemška socialdemokratska stranka

SZ - Sovjetska zveza

VB - Velika Britanija (tudi GB)

ZDA - Združene države Amerike (tudi USA)

ZRN - Zvezna republika Nemčije (tudi BRD)

1. UVOD

V diplomski nalogi bom skušala odgovoriti na vprašanje, zakaj, kako in v kakšnih okoliščinah so ZDA in Nemčija od nasprotnic med drugo svetovno vojno v prvih desetih povojnih letih postale zaveznice, kar najbolj nazorno potrjuje sprejem največje ameriške medvojne sovražnice, Zvezne republike Nemčije, v zahodno vojaško zvezo, NATO, leta 1954.

Odnosi med državama so bili odvisni od mnogih zelo raznolikih dejavnikov, med drugim od vprašanja povojne ureditve sveta, položaja in moči največjih medvojnih zavezniških držav, mnenj njihovih voditeljev in prebivalstva, pa tudi od gospodarskih in družbenopolitičnih procesov, ki so potekali na različnih ravneh.

V diplomski nalogi bom izhajala iz hipoteze, da so ZDA in Nemčija postale zaveznice sprva zaradi ameriškega strahu pred sovjetsko grožnjo in komunizmom, ki ga je SZ uvajala v države pod svojim vplivom; v nadaljevanju pa so ZDA v Nemčiji videle odskočno desko za uveljavljanje svojih gospodarskih in političnih interesov. Nemčija je bila prvih deset let po drugi svetovni vojni eno ključnih mest merjenja moči med velesilama, ki sta jo obe izrabljali za potrjevanje svoje državne moči in ideologije. ZDA so namreč izkoriščale različna politična, vojaška, ideološka in gospodarska sredstva ter skušale preprečiti širjenje socialističnih držav in jim s tem onemogočale vpliv na razvoj sveta. Poleg tega se ZDA niso hotele odreči Nemčiji, saj bi jo zaradi njenih gospodarskih in geostrateških potencialov lahko uporabili za nastop proti Vzhodu. Na oblikovanje ameriško-nemškega zavezništva pa so pogosto vplivali tudi drugi zgodovinsko-politični dejavniki, kot so interesi Francije in Velike Britanije, izbruh Korejske vojne, sovjetski razvoj ABC orožja, Adenauer kot nemški kancler, ustanovitev NATA in začetek integracije evropskih držav.

Nalogo bom strukturirala po časovnem sosledju, kot so se mednarodnopolitični dogodki odvijali, saj prav na tem zgodovinskem sosledju temelji moja hipoteza in je pomembno za dinamičen razvoj Nemčije v obravnavanem obdobju. Pri tem pa se bom zaradi obsežne tematike

osredotočila na najpomembnejše dogodke, v okviru katerih so se oblikovali odnosi med Nemčijo in ZDA.

Prvi oreh, ki ga moram streti že na samem začetku, je poimenovanje same Nemčije. V diplomski nalogi obravnavam Zahodno Nemčijo, ki pa je prav v prvih desetih letih po drugi svetovni vojni prešla kar nekaj državnih oblik, če jim lahko tako rečem: takoj po vojni je bila razdeljena na zasedbene cone zaveznic, zato govorim o zahodnih treh conah Nemčije; kasneje so se zahodne cone združile, imenujem jih Zahodna Nemčija, čeprav ta izraz ni najbolj ustrezen, viri navajajo tudi bi- in tricono - izraz, ki ga SSKJ ne pozna, zato ga redkeje uporabljam. Pravilno poimenovanje Zvezna republika Nemčija, kar je uradni naziv za zahodno nemško državo, uporabljam od leta 1949, ko je bila ZRN ustanovljena.

Omeniti pa moram še, da se bom v največji meri osredotočala zgolj na odnose med Nemčijo in ZDA, čeprav so nanje pogosto vplivale tudi druge zavezniške države, predvsem Sovjetska zveza, Velika Britanija in Francija. Dostikrat je bil nek ukrep ZDA le odgovor na sovjetske ali francoske poteze, ki so uveljavljale svoje interese; prav zato je celota vseh odnosov med temi državami preobširna za pričujoče diplomsko delo in jih bom obravnavala le, v kolikor so nujno potrebni za razumevanje ameriško – nemških odnosov.

Pri raziskovanju se bom opirala večinoma na sekundarne vire in zgodovinsko analizo; o tej temi namreč obstaja kar precej literature, napisane iz različnih teoretskih izhodišč. Za obravnavano tematiko pa so pomembni in uporabni tudi obsežni internetni viri. Za ugotavljanje vzročnih povezav med določenimi pojavi, dogodki in njihovimi posledicami bom uporabljala metodo vzročne analize. Zanimivo bo proučevati predvsem pristope nemških in ameriških avtorjev na isto temo in primerjati njihove poglede na izbrano tematiko.

2. OD POTSDAMSKE KONFERENCE DO MARSHALLOVEGA NAČRTA

2.1. KAJ NAREDITI Z NEMČIJO PO VOJNI?

Že ko je postalo očitno, da bo Nemčija v drugi svetovni vojni poražena, je obstajalo več načrtov, kaj narediti z njo. Večinoma so ameriški načrti predvidevali zasedbo, demilitarizacijo, demokratizacijo, plačilo reparacij, razdelitev Nemčije in ustanovitev zavezniške komisije na mestu prehodne vlade. Prav vprašanje razdelitve Nemčije je povzročalo največ težav strategom v vojnem štabu, bali so se namreč, da bi se na štiri zavezniške cone razkosana in za četrtno prejšnjega ozemlja zmanjšana Nemčija razcepila na vplivne cone Vzhoda in Zahoda, kar se je kasneje tudi res zgodilo. 5.7.1945 so štiri zaveznice, ki so si razdelile Nemčijo: ZDA, SZ, Velika Britanija in Francija sprejele Izjavo o porazu Nemčije. V njej že v preambuli določajo pravila, ki se jih mora Nemčija držati, med drugim tudi: »Podvreči se vsem sedanjim in prihodnjim zahtevam, ki jih bodo štiri zaveznice naložile Nemčiji, do česar imajo kot zmagovalne sile vso pravico. Zaveznice bodo po lastni presoji na kraje, kjer se jim bo to zdelo potrebno, po ozemlju celotne Nemčije razporejale svoje oborožene sile.« (Brandstetter, 1987:1425-1429) Pričujoča Izjava dokazuje, da so se zaveznice Nemčije še vedno bale, kljub temu, da je bila poražena in gospodarsko povsem uničena.

Najpomembnejši cilj zaveznic je bil zagotoviti, da v prihodnje ne bi izbruhnili nemško maščevanje, kot se je to že zgodilo po podpisu Versajske pogodbe leta 1919. Vsekakor so imele okupacijske sile pred seboj težko nalogo: popolnoma spremeniti politični sistem, politično kulturo in vse institucije v državi, ki so jo vojaško porazile in obenem osiromašile njeno prebivalstvo; še posebno z ozirom na to, da zavezniki niso razumeli niti nemškega jezika in ne poznali nemške kulture. Najmanj, kar so lahko pričakovali, je bil latenten odpor obubožanih ljudi nasproti zmagovalcem in njihovim ukrepom.

Ameriški finančni minister Henry Morgenthau je že septembra 1944 predlagal radikalen načrt popolnega uničenja nemške vojaške industrije z namenom

preobraziti Nemčijo v kmetijsko državo. Ob tem je potrebno omeniti, da je bil Morgenthau eden vodilnih ameriških Židov, zato je njegov načrt potrebno razumeti kot maščevanje Nemčiji za *dokončno rešitev židovskega vprašanja*. Predsednik Roosevelt, ki se ni pretirano posvečal povojni politični sliki Evrope - bolj se je namreč bal Japonske kot SZ - in je načeloma zagovarjal politično sodelovanje s SZ z namenom preprečiti nove spopade, je sicer okleval, a je Morgenthauov načrt podpiral, saj so tudi po njegovem mnenju nacisti in s tem ves nemški narod sklenili zločinsko zaroto proti civilizaciji in morajo biti za ta dejanja kaznovani. Ameriška javnost pa je načrt ostro kritizirala in tako je prevladal načrt State- in War Departmenta pod vodstvom Henryja Stimsona in njegovega pomočnika Johna McCloya: direktiva JCS 1067, ki je ponujala pomembne točke za sklenitev Potsdamskega sporazuma, tako imenovane štiri D: denacifikacija, demilitarizacija, demokratizacija in demontaža, kar praktično pomeni doseči, da Nemčija ne bo več pomenila grožnje svetovnemu miru, kaznovanje vojnih zločincev, nadzor industrije, da ne bi delovala v vojaške namene, priprava na vzpostavitev političnega življenja v Nemčiji na demokratični¹ in miroljubni osnovi in nadzor nad političnim življenjem, skratka »rehabilitacija namesto represije«. (Hampton, 1995:620) Naslednja še bolj liberalna direktiva, JCS 1779 izdana 11.7.1947, je načrtovala čimprejšnjo vzpostavitev samooskrbujočega se nemškega gospodarstva, zato naj bi štiri okupacijske cone postale eno gospodarsko območje s skupno produkcijo in trgovino. Raziskave javnega mnenja v letih 1944-45 v ZDA so pokazale, da večina Američanov verjame, da si lahko Nemčija opomore in pride v prvo vrsto držav sveta. Vsi možni načrti glede povojne ureditve Nemčije pa so imeli eno pomanjkljivost: predvidevali so, da nemško gospodarstvo še vedno deluje, kar pa ni bilo res, pa tudi nemško kmetijstvo ni moglo nahraniti vsega prebivalstva.

Nemci so zavezniške sile večinoma sprejemali z navdušenjem in cvetjem. »Težko smo čakali vaš prihod. Od vojne nimam nič drugega kot porušeno hišo. Nemci imamo te vojne dovolj!« Tako je 12.9.1944 neki domačin pozdravil ameriškega poveljnika Loveladya, ki je vodil prve zavezniške sile na nemško ozemlje. (Steininger, 1996:55) Navadni Nemci te vojne niso hoteli, saj

¹ Prepričanje ZDA, da so poklicane Nemčijo preobraziti v demokratično državo po svojem vzoru, je bilo kasneje z več strani kritizirano kot arogantno in samozaverovalo. (Benz, 1984:51)

so se z njo izključili iz civiliziranega sveta in izgubili svojo kulturno identiteto. Najpomembnejše sporočilo nemškemu narodu je oznanil takrat še general Dwight D. Eisenhower, ki je kasneje, 4.11.1952, postal predsednik ZDA: »Prihajamo kot zmagovalci, ne kot zatiralci.« (Steininger, 1996:56) Eisenhower, ki se je v svojem političnem delovanju osredotočal na pomembne probleme, težil k zblíževanju nasprotno stališč in nadaljeval Trumanovo politiko *containment* (zadrževanje, obvladovanje nasprotnika), je prevzel pooblastila za zakonodajno, pravno in izvršilno oblast ter določil delegate za organe vojaške vlade. Vsi uradniki so bili obvezani ostati na svojih delovnih mestih in služiti novo vzpostavljeno vojaški vladi. Nadalje je bilo izdanih še mnogo zakonov, od prepovedi NSDAP (nacionalsocialistične stranke) in komunističnih strank do nadzora meja, uvedbe *zavezniške marke* za valuto, izročitve orožja in celo pisemskih golobov, omejevanje gibanja, policijske ure. 8.5.1945 se je na evropskih tleh končala druga svetovna vojna z brezpogojno nemško kapitulacijo. Nemčija je bila poražena, razdeljena na štiri zavezniške cone, gospodarstvo se je sesulo, primanjkovalo je hrane in zdravil, cvetel je črni trg – najbolj uveljavljeno plačilno sredstvo so bile cigarete, vsa infrastruktura je bila uničena, a celo po porazu je ostala Nemčija ključ za prihodnost Evrope: kdor je vladal Nemčiji, je vladal Evropi. Kmalu po vojni je postalo jasno, da je začrtanje meje po sredini Nemčije pomenilo tudi razdelitev Evrope. Konec nekega obdobja pa je tako za Nemčijo kot za zavezniške države predstavljal tudi priložnost za nov začetek in novo razdelitev vlog. Kot je večkrat izjavil Winston Churchill, so ZDA že v tistih časih igrale odločilno vlogo na svetovnem političnem odru: »Usoda sveta je odvisna od ameriške moči, volje in dobre presoje.« (Acheson, 1969:729)

V prehodnih tednih med vojno in mirom, neposredno po zasedbi, so bile v številnih nemških mestih ustanovljene antifašistične komisije. Korenine so imele v delavskih gibanjih in so bile izraz posebne vrste demokratične zavesti. Skrbele so, da ni povojna zmeda postala še večja, ponovno so vzpostavile oskrbo z vodo, plinom in elektriko ter organizirale pravično razdelitev pičlih živil. »A za politiko navadnim ljudem ni bilo, bolj jih je skrbelo preživetje kot demokracija. *Ohne mich* je bilo prevladujoče mnenje prebivalstva ob zamisli za politično delovanje. Zavezniki so se sprva bali morebitne revolucije, zdaj pa

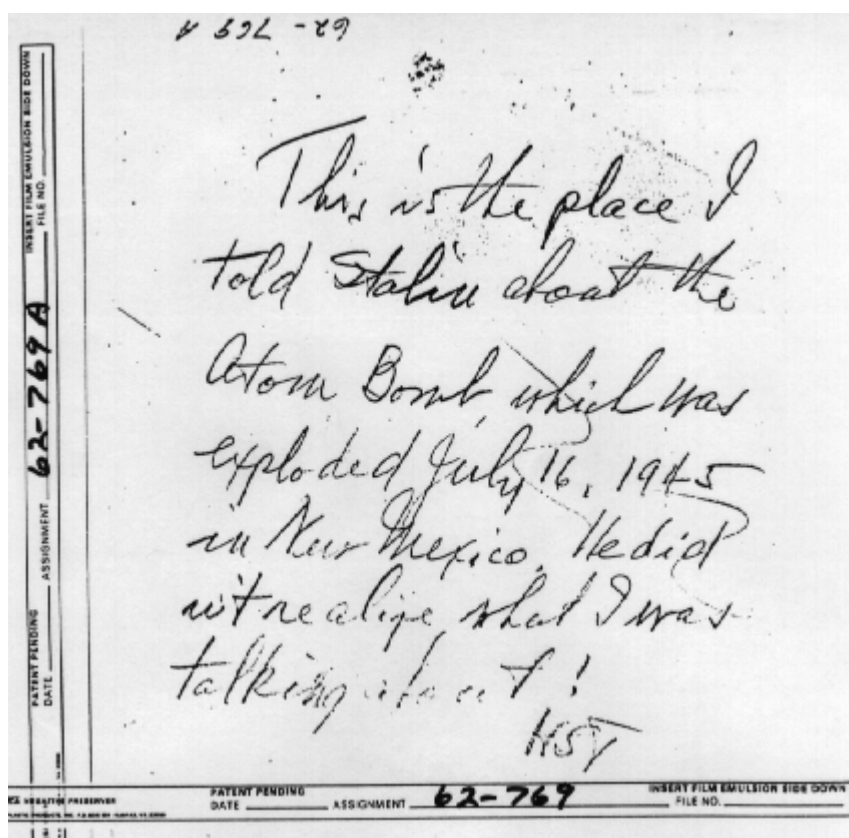
jih je bolj skrbela politična pasivnost.« (Mazower, 1998:236) Počasi je zaživelo tudi strankarsko življenje in v Kölnu - Porenje je veljalo za središče ene od dveh največjih strank, desnoredinske CDU (krščansko demokratske stranke) - so Američani maja 1945 na mesto nadžupana ponovno imenovali Konrada Adenauerja. Na drugi strani je bil vse do svoje smrti 20.8.1952 vodilna osebnost ponovno ustanovljene SPD (socialdemokratske stranke) in opozicije v Bundestagu Kurt Schumacher; tretja največja stranka, FDP (svobodna demokratska stranka), ki je izhajala iz bivših liberalnih strank iz Weimarske Nemčije pod vodstvom Theodorja Heussa, kasnejšega predsednika republike, pa je imela največ privrženecv v jugozahodni Nemčiji.

2.2. POTSDAMSKA KONFERENCA

Za prihodnost Nemčije je bila odločilnega pomena Potsdamska konferenca, ki se je začela 17.7.1945. Harry S. Truman, ki je po Rooseveltovi smrti zasedel predsedniško mesto v ZDA, je o zunanji politiki vedel le malo, a se je hitro učil; bil je realist, njegovo vodilo je bilo: »Če Rusi nočejo sodelovati z nami, naj gredo k vragu!« Vse sporazume, ki jih je sklenil Roosevelt, je Truman še enkrat pretehtal. ZDA so utrpeli najmanjše izgube v vojni, posedovale so kar dve tretjini vseh svetovnih industrijskih kapacitet. Premoč, ki so jo imele ZDA v danem trenutku, jim je omogočala tako grožnjo in napad kot tudi potrpežljivo čakanje. Američani so bili bogatejši in bolje prehranjeni kot vsi ostali ljudje na svetu, v rokah so imeli najpomembnejše adute za pogajanja. Stalin je potreboval posojila in reparacije za obnovo uničene države, kar so mu lahko odobrili le Američani. Najpomembnejši industrijski kompleksi za zadovoljitev sovjetskih zahtev so bili v zahodnih conah Nemčije.

Poleg tega so Američani zasegli nemško floto, katere del je Stalin zahteval zase, 16.7.1945 pa so Američani še uspešno izvedli prvi jedrski poskus v Novi Mehiki, kar je Truman Stalinu tudi povedal, a ta se po njegovem sploh ni zavedal, o čem je govoril. (glej sliko 2.1.) Prav razvoj atomskega orožja je za ZDA na pogajanjih pomenil še dodatno prednost pred SZ, ki je svojo prvo jedrsko bombo preizkusila šele leta 1949. Kot je v govoru o nadaljnjih

ameriških nalogah v svetu in novih temeljih delovanja ZDA poudaril nekdanji ameriški republikanski predsednik Herbert C. Hoover (1929-1933), ki je med drugim ostro kritiziral zahtevo zaveznic po brezpogojni kapitulaciji Nemčije, da: »dokler imamo mi in samo mi jedrsko bombo, lahko našo politiko vsiljujemo vsemu svetu.« (glej Svetovna zgodovina, 1981:529) »Ni bilo vprašanje, ali bo Truman razvoj jedrskega orožja uporabil v politične namene, temveč za doseg katerih političnih ciljev jih bo uporabil.« (Calvocoressi, 1987:7) Z ameriškim razvojem jedrskega orožja se je prvič v zgodovini zgodilo, da je bila ena država močnejša in vplivnejša kot vse ostale skupaj.

Slika 2.1. »Na tem mestu sem Stalinu povedal za atomsko bombo, ki je eksplodirala 16.7.1945 v Novi Mehiki. Ni se zavedal, o čem sem mu govoril.« Trumanova zabeležka s Potsdamske konference, kjer je Stalinu povedal za uspešno izveden ameriški jedrski poskus v Novi Mehiki. (vir internet 4)

Voditelji so se hitro dogovorili za osnovna načela prihodnje ureditve Nemčije, razorožitev, demokratično preoblikovanje šolstva in sodstva, ponovno vzpostavitev političnega življenja in lokalne samouprave na demokratičnih temeljih. Čezmerna koncentracija industrije bo uničena, karteli, ki so po mnenju ZDA podpirali Hitlerja, bodo razbiti, glavni poudarek pa bo na razvoju

kmetijstva in industrije za miroljubne namene ter za lastne potrebe. Vlada ne bo nemška, oblast bo namreč imel v rokah nadzorni svet, sestavljen iz prokonzulov - predstavnikov vseh štirih zaveznic, ki bodo prek njih zastopale svoje interese. Glavni upravni položaji za finance, transport, zunanjo trgovino in industrijo bodo pod nemškim vodstvom, ki pa bo zgolj uresničevalo politiko zavezniškega nadzornega sveta. Prav določilo, da predstavniki zaveznic v nadzornem svetu odločitve sprejemajo s soglasjem, je SZ kasneje pogosto izrabila in dajala veto na predloge, ki ji niso bili po godu – kakor je počela tudi v varnostnem svetu OZN.

Nemčija brez tuje pomoči ni mogla preživeti, zato je potrebovala čimveč pomoči v vseh oblikah, ki pa so jo lahko zagotovile le ZDA. Tako rekoč bi na ta način v končni fazi ZDA plačale SZ nemške reparacije, čeprav je bilo sprva dogovorjeno, da bo vsaka zaveznica poplačala reparacije najprej in večinoma iz svoje zasedbene cone. 1.8.1945 je bil podpisan sporazum v Potsdamu, a je bil že v tistih časih z različnih strani različno ovrednoten in že na konferenci zunanjih ministrov spomladi 1947 v Moskvi so Američani zahtevali revizijo meje Odra - Nisa, s katero je SZ prek Poljske občutno povečala svoje ozemlje proti Zahodu, čeprav ob podpisu sporazuma tako Truman kot Churchill predlagane razmejitve nista zavrnila.

Američani niso pustili, da bi jih kdo prehitel pri načrtovanju kaznovanja nacistov in izkoreninjenju nacizma. Bili so proti skupinskim usmrtnim kot jih je predlagal Stalin, želeli so, da bi nacistične voditelje obsodilo mednarodno sodišče. Prva faza denacifikacije - odstranitev funkcionarjev NSDAP iz javnega življenja v Nemčiji - se je začela z množičnimi aretacijami po obširnih imenskih seznamih in se je končala do konca 1946, ko je bilo prijetih skoraj četrt milijona ljudi. Nedolžni so bili izpuščeni, osumljencem se je sodilo - najbolj izpostavljenim vojnim zločincem na Nürnberških procesih. Bolj miroljubna kampanja za demokratizacijo je bilo *prešolanje*; na novo so bili pisani učbeniki, šole in univerze so bile preoblikovane in v njih so bile uvedene nove teorije in razlage, ki so obljubljale lepšo prihodnost.

Ena ključnih političnih odločitev Washingtona v tem času je bil tudi sklep, da se komunizem in sovjetski vpliv preganjata, kjerkoli se pojavita. Napetosti med zaveznicami s potsdamskega kongresa so pogosto prihajale na dan, predsednik Truman je 27.10.1945 javno izjavil: »ZDA ne bodo priznale nobene vlade, ki bi bila vsiljena ljudstvu.« (Steininger, 1996:216) Nekaj mesecev kasneje pa je pozval ameriško ljudstvo, naj podpre Evropo z namenom, da poslabšanje gospodarskih razmer ne bi privedlo do komunističnih revolucij, kar je bil odgovor na Stalinovo kritiko kapitalizma, ki so jo nekateri poimenovali direkten napad na ZDA in celo *Izjava o WW3*. Stalin je po zmagi v drugi svetovni vojni videl možnost za ozemeljsko razširitev SZ in socialističnega sistema v Evropi in svetu, saj je bil po njegovem to največji zunanjepolitični interes SZ.

Lucius D. Clay, predstavnik ZDA v Berlinu, v Rusih ni videl nevarnosti, še vedno je verjel v uspeh skupne uprave štirih zaveznic v Nemčiji. Po njegovem mnenju so težave delali Francozi, ki so preprečevali obravnavanje Nemčije kot gospodarske celote, zato je Trumanu predlagal, da nemškega gospodarstva ne bi omejevale zasedbene sile, s čimer se je Truman strinjal pod pogojem, da bi v to privolili tudi predstavniki republikancev v kongresu. Zato je prosil bivšega republikanskega predsednika Hooverja, da obišče Nemčijo in o tem obisku poroča v kongresu. Hoover se je strinjal s Clayem, prav tako kot tudi bodoči zunanji minister Dulles, ki je pozval k razvoju nemškega gospodarstva v okviru združene Evrope in izrazil skrbi Washingtona in ostalih zaveznic: »Ne moremo nevtralizirati in paralizirati ljudstva v centru Evrope, ki izkazuje veliko mero odličnosti.« (Dulles v Hampton, 1995:633) Sicer je bil John F. Dulles, kasnejši Eisenhowerjev državni sekretar »nepopustljiv, protikomunistično usmerjen in je zagovarjal osvoboditev zaslužjenih ljudstev Vzhodne Evrope.« (Boyer in drugi, 1999:639) Po njegovem bi morala politika *containment* celo preiti v politiko *roll back*, izrinjenje komunizma iz držav pod sovjetskim vplivom. Tako sta obe največji ameriški stranki združili napore za obnovo nemškega gospodarstva, kar pa je vznemirilo Sovjetsko zvezo, da je opozorila na škodo, ki jo je Nemčija že povzročila in bi jo lahko ponovno, če bi se zopet gospodarsko okrepila. 26.5.1946 je Clay vojnemu ministrstvu in State Departmentu zaradi

lažjega gospodarskega sodelovanja in pretoka blaga predlagal združitev ameriške in britanske cone, do česar je prišlo 1.1.1947. Nastala je t.i. *bicon* z lastnim parlamentom, deželnim svetom in izvršno oblastjo; kasneje sta bila ustanovljena še Banka nemških dežel in računsko sodišče. Poleg ekonomskega je imela *bicon* tudi simboličen pomen, a po prvotnih načrtih naj bi ne imela nobene politične funkcije. Skoraj tri leta kasneje, 8.4.1949, pa se ji je pridružila še franconska zasedbena cona, tako da je nastala t.i. *tricon*.

Sodelavec ameriškega veleposlaništva v Moskvi, George F. Kennan, je 22.2.1946 domov poslal telegram z ugotovitvijo, da je SZ pravzaprav ameriško nasprotje. ZDA in SZ sta bili dve državi – svetovni velesili - s popolnoma različnima ideologijama, ki ena drugi nista zaupali. Po njegovem mnenju je bila sovjetska zunanja politika »agresivna, brezkompromisna, negativna, destruktivna, militantna in ekspanzionistična, s SZ se ni dalo več živeti, ideja, da bi skupaj s SZ upravljali Nemčijo, pa je zmotna.« (Steininger, 1996:221) V naslednjem telegramu, 6.3.1946, je poudaril, da se morajo ZDA osredotočiti na politično organizacijo zahodnih con, kot namerava tudi SZ utrditi svoje pozicije v svoji zasedbeni coni. SZ bi se s centralno oblastjo strinjala le, če bi s tem pridobila vpliv v zahodnih conah. Ameriški zunanji minister Byrnes se je odločil za drugo pot k rešitvi nemškega vprašanja: vse štiri zaveznice naj bi se obvezale, da bo pod skupnim ostrim nadzorom Nemčija še 25 let po izteku zasedbe ostala demilitarizirana in razorožena. To je bil po drugi strani tudi preizkus, kaj namerava SZ storiti z Nemčijo.

Po mnenju Hagen Schulzeja, profesorja na berlinski Freie Universität in enega najbolj znanih raziskovalcev nemške in evropske zgodovine, ideološka nasprotja med ZDA in SZ izhajajo že iz prve svetovne vojne, iz časa ruske revolucije, ki jih je skupni boj proti Hitlerju med drugo svetovno vojno le začasno odrinil na stranski tir. Po koncu vojne, ko je SZ za dosego svojih političnih interesov začela izkoriščati svoj prevladujoč geostrateški položaj v Vzhodni Evropi in ob tem trčila ob interese ZDA, pa so nasprotja ponovno prišla na dan. Washington je sovjetsko politiko do Nemčije razumel kot poskus pritegnitve celotne Nemčije v sovjetsko vplivno območje, zato se je ameriško

vodstvo odločilo izpeljati združitev treh zahodnih zasedbenih con kljub možnosti razdelitve Nemčije. (Schulze, 1998:228-251)

2.3. PARIŠKA KONFERENCA

Najpomembnejša med mnogimi povojnimi konferencami zunanjih ministrov je bila spomladi 1946 v Parizu, na njej so bile dosežene za Nemčijo temeljne odločitve, postavljene so bile smernice za vzpostavitev *bicone* in Američani so še vedno verjeli, da bodo dosegli kompromis s SZ o enotni Nemčiji². Ameriški zunanji minister Byrnes pa je še ne pol leta kasneje 6.9.1946 v govoru v Stuttgartu kritiziral francosko in sovjetsko politiko, postavil pod vprašaj zahodno poljsko mejo na Odri in Nisi in se zavzel za čimprejšnjo ustanovitev nekomunistične in demokratične nemške države. Poleg tega je dal Nemcem vedeti, da bodo ameriške vojaške enote ostale v Nemčiji in Evropi, vse dokler bo potrebno - »Ne izogibamo se svojim obveznostim, nase bomo prevzeli svoj del bremena.« (Brandsdetter:1987:1432) - in se ne bodo po dveh letih umaknile, kot je nakazal Roosevelt februarja 1945 na Jalti, zato prav ta govor velja za prelomnico v ameriški politiki do Nemčije. Sicer pa je bil to zgolj prvi javni izraz že nekaj mesecev prej določene ameriške politike, med drugim je pomenil tudi dokončen odklon od Morgenthauove politike.

Za Nemce je bil to dramatičen zasuk ameriške politike in tudi reakcije so bile temu ustrezne. Hesenski ministrski predsednik Karl Geiler se je s solzami v očeh zahvaljeval Byrnesu, bavarski minister za gospodarstvo Ludwig Erhard je zapisal: »Ameriška volja je odprla Nemcem vse možnosti, da svojo usodo oblikujejo sami.« (Steininger, 1996:253) To vsekakor ni veljalo za vse Nemce, predvsem za tiste v vzhodnih conah, ki so jih Američani že vnaprej odpisali. To je bila navidez nizka cena, ki so jo morali zahodni Nemci plačati, da bi končno izšli iz gospodarskega kaosa. Sicer sta ameriška in britanska stran postavili pogoje, pod katerimi bi se jima lahko priključila tudi sovjetska cona, a so bile zahteve postavljene tako visoko, da jih SZ nikoli ne bi mogla izpolniti. S tem so načrtali mejo sovjetskega vpliva v Evropi, to je, na katera ozemlja

² Temu v 80.ih letih 20. stoletja ugovarja velik del ameriških zgodovinarjev, med njimi Craig in Calleo, ki dokazujejo, da je bila odločitev ZDA o razdelitvi Nemčije dosežena že med februarjem in avgustom leta 1945 in s tem dejstvom so se morali Nemci sprijazniti. (glej Brandstetter, 1987:1429)

lahko SZ razširi svoje vplivno območje. Največji strateški cilj SZ je bil obdržati svoj položaj v svoji okupacijski coni Nemčije. Leto 1947 je bilo v znamenju naraščajočih napetosti med Vzhodom in Zahodom, ZDA niso več videle možnosti za kompromis s Sovjetsko zvezo, hladna vojna je postala dejstvo. Washington je spremenil svojo usmeritev, kar se je izkazalo z objavo Trumanove doktrine in Marshallovega načrta in tudi za Nemčijo je bilo to leto odločilno glede bodoče ureditve in razdelitve države.

V ZDA so ves čas potekale razprave o upravičenosti vlaganja v obnovo Evrope. Odlomek iz ocene predsednikovega odbora za pomoč tujini iz novembra 1947 to potrjuje:

»Ali imajo ZDA vitalne interese v Evropi in če, katere? Potrebno jih je natančno oceniti in se na podlagi dobljene ocene odločiti za obliko pomoči Evropi. Zagotovo je pomemben humanitarni vidik pomoči, milijoni ljudi v izčrpanih državah stradajo in potrebujejo sredstva, da bi sploh lahko preživeli. Države pa morajo zagotoviti tudi gospodarsko stabilnost in državno varnost, česar v tem trenutku same ne morejo izvesti. Ameriški narod je pred pomembno odločitvijo. Naš namen je postaviti Evropo na noge, da se bo lahko preživljala sama. Ne smemo pozabiti, da bo tako obsežna pomoč, kot jo načrtujemo, zelo draga, a se bo dolgoročno zagotovo izplačala. Ameriški davkoplačevalci se bodo spraševali, zakaj pomagamo tudi državi, ki smo jo vojaško porazili, a to pomeni zgolj, da se lotevamo novega poglavja v človeški zgodovini, tega zmagovalne države nikoli prej niso počele.« (internet 4)

2.4. TRUMANOVA DOKTRINA

Predsednik Truman je 12.3.1947 v govoru pred kongresom, ki se je zapisal v zgodovino kot *Trumanova doktrina*, zastavil politiko zaježitve komunističnega vpliva. Predvidena je bila zgolj kot odgovor na grško krizo, z njo je Truman namreč želel pridobiti odobritev kongresa za finančno podporo Grčiji in Turčiji³, a je dobila povsem nov kontekst, po sovjetskem mnenju je bila

³ Nekateri komentirajo, da je Truman v tem govoru namenoma prikazal SZ za bolj nevarno, kot je dejansko bila, saj je želel kongres na čim lažji način prepričati, da mora nujno odobriti finančna sredstva za pomoč od komunizma zatiranim ljudstvom. (glej Herbst, 1989:3)

predvsem zelo sovražno nastrojena do SZ. Temeljila je na domnevi, da je svet razdeljen na Zahod, demokratične države, v katerih je način življenja utemeljen na volji večine, in Vzhod, kjer manjšina vsiljuje svojo voljo večini. Trumanova doktrina je vzpostavila osnovo za trajno ameriško vključitev v evropsko politično prizorišče prek politike *containment*: komunizem naj bo omejen na področja, ki so že pod vplivom SZ, vsako njegovo nadaljnje širjenje pa bodo ZDA preprečile. ZDA so se čutile dolžne pomagati zatiranim, cilj ameriške politike je poslej postal pomoč svobodnim ljudstvom pred podjarmljenjem in pri doseganju pravice do samoodločbe, a pri tem se ZDA niso čutile odgovorne za razdelitev kontinenta. Sredstva za doseg njihovih ciljev so bila sestavljena iz ekonomske, finančne in vojaške podpore. Ob tej priložnosti so ZDA dale jasno vedeti, da pri Trumanovi doktrini ne gre za osamljen poskus pomoči, temveč za natančno izdelano zunanjepolitično doktrino, ki bo veljala tudi v svetovnih razsežnostih.

10.3.1947 se je začela, nedolgo zatem pa tudi neuspešno zaključila, konferenca zunanjih ministrov v Moskvi, od katere je zahodna stran veliko pričakovala, kar je razvidno tudi iz Marshallovega komentarja o povojni rekonstrukciji Evrope: »Dezintegracijske sile se krepijo; pacient umira, medtem ko zdravniki razpravljajo.« (Herbst, 1989:38) V tem času so imeli težave Američani in Britanci pri zasnovanju gospodarske politike v svoji *biconi*: prvi so želeli večjo udeležbo zasebnih podjetij pri obnovi, drugi pa več načrtovanja in nadzora. Končno so se zedinili 29.5.1947 v *Sporazumu o preureditvi gospodarske uprave v biconi*, v katerem na nobenem mestu nemška stališča niso bila upoštevana, za reševanje gospodarskih težav pa je bil ustanovljen gospodarski svet, ki so ga izvolili deželni sveti. Očitno je bilo, da je gospodarski svet zasnova za kasnejšo politično združitvev bicone.

2.4. MARSHALLOV NAČRT

Gospodarski kaos se je v Nemčiji po strašni zimi 1946/47 le še povečeval, po ameriških ocenah je ponujal ugodne razmere za razvoj komunizma, šibka Evropa pa bi tudi prej in lažje podlegla sovjetski nevarnosti. V izogib temu je

ameriški zunanji minister Marshall 5.6.1947 v govoru na harvardski univerzi predstavil ponudbo obsežne ameriške gospodarske pomoči celotni Evropi z eno temeljno predpostavko: evropske države se morajo zediniti za skupni gospodarski program, da bi ameriška vlada lahko učinkovito razdelila načrtovano pomoč:

»Ne bi bilo primerno in tudi ne učinkovito, če bi program za gospodarsko postavitve Evrope na noge vzpostavili enostransko. Po mojem mnenju mora pobuda priti iz Evrope, evropske države morajo doseči soglasje⁴. Naša politika ni usmerjena proti katerikoli državi ali doktrini, temveč proti lakoti, revščini, obupu in kaosu. Njen namen je oživitev gospodarstva, ki naj omogoči nastanek političnih in družbenih razmer za vzpostavitev svobodnih institucij. Vlade, ki zavirajo okrevanje drugih držav, od nas ne morejo pričakovati pomoči.« (Walker 1994:51)

Ta Marshallov govor je pomenil razvodnico v ameriški politiki do Nemčije. Napovedal je namreč ključno točko ne le nemške, temveč evropske povojne zgodovine, saj je s svojim načrtom povezal zahodnonemško gospodarstvo z evropskim in ameriškim, kar je močno vplivalo na nadaljnji razvoj vpletenih držav. Po Achesonu so se ZDA, da bi zajezile sovjetsko ekspanzijo, »odločile v večji meri uporabiti najučinkovitejše zunanjepolitično sredstvo - gospodarsko moč.« (Acheson v Herbst, 1989:39) Tradicionalisti so razglasili to potezo v okviru zahodnih obrambnih mehanizmov pred sovjetskim širjenjem v Evropi, revizionisti pa so predstavili Marshallov načrt kot *ofenzivno politiko dolarskega imperializma*. Danes je znano, da so bile ZDA že med vojno⁵ trdno odločene ponuditi oslabljenim državam dolarsko pomoč v kreditih, z dobavo živil in surovin, z namenom utrditi kapitalistični sistem in obnoviti zahodnonemško gospodarstvo z ameriškim kapitalom, kar bi ugodno vplivalo tudi na razvoj ameriške ekonomije. Tudi iz ekonomskega vidika se jim je vlaganje v Nemčijo splačalo, za ZDA je bilo namreč ceneje proizvajati v sami Zahodni Nemčiji kot

⁴ Svetovalec ameriškega zunanjega ministrstva za evropske zadeve v letih 1947-1949 John D. Hickerson je v intervjuju z leta 1972 poudaril, da so ZDA želele ne samo doseči soglasje med evropskimi državami glede gospodarske pomoči, temveč doseči njihovo sodelovanje na vseh družbenopolitičnih področjih, podprli bi tudi - če bi se evropske države dogovorile za to - ustanovitev *Združenih držav Evrope*. (internet 10)

⁵ Tako so ZDA že pred Marshallovim načrtom v letih 1946/47 v bicono vložile obsežna nujno potrebna sredstva v okviru vladnega programa za pomoč zasedbenim ozemljem t.i. »GARIOA-Government aid and relief in occupied areas.« (Benz, 1984:82)

pa proizvajati na domačih tleh in izdelke izvažati v Evropo. Prav tako ne smemo spregledati, da je bila cena delovne sile v Nemčiji zaradi posledic vojne občutno nižja kot v ZDA. Pomembno dejstvo je tudi, da je »Marshallov načrt predvsem sprostil ovire za zunanjo menjavo, zagotavljal redke dolarje in omogočil nadaljevanje gospodarske rasti.« (Mazower, 1998:287)

Takšen razvoj dogodkov je imel za Nemčijo globoke posledice. Zahodna Nemčija je aprila 1948 pristopila ne le k Marshallovemu načrtu, temveč tudi k zahodnemu taboru, še preden je bila čez leto in pol ustanovljena ZRN. Ob tem se zastavlja vprašanje, na katerega odgovor najverjetneje ni potreben, in sicer, ali je imela Zahodna Nemčija v tem trenutku sploh izbiro, oziroma ali je kot nekakšna *polkolonija* treh zaveznic imela kakšno možnost, da bi lahko zavrnila sodelovanje pri Marshallovem načrtu in nenazadnje, kakšne – če sploh - so bile njene alternative. Vključitev Zahodne Nemčije v zahodno Evropo in Atlantsko skupnost in s tem povezan razvoj demokracije v Zahodni Nemčiji je bil eden vidnejših uspehov Marshallovega načrta, prek katerega so se svetovni javnosti jasno izrazili ameriški interesi. Marshallov govor in pomoč, ki mu je sledila, sta bila za Nemce v gospodarskem, političnem in psihološkem oziru obremenjujoča, nanje sta naredila tudi velik vtis. Za mnoge je šlo pri tem za golo preživetje, niso videli nevarnosti razdelitve Nemčije. Ko pa je ta nevarnost postala očitna, so se tolažili s tem, da je to stvar zmagovalcev.

SPD je upala, da bodo z Marshallovim načrtom vzpostavili socialni mir, FDP in CDU pa sta videli načrt kot dobrodošlo rešitev iz krize in najboljšo pot k ponovni vzpostavitvi tržnega gospodarstva. A tudi znotraj same CDU je prihajalo do nasprotij med Adenauerjem, ki si je prizadeval za močnejšo povezavo z Zahodom, in zagovorniki t.i. *tretje poti - gospodarskega ravnovesja med kapitalizmom in komunizmom*. (Müller in drugi 1994:307) Zahvalne besede zahodnonemških politikov ob programu Marshallovega načrta niso bile zgolj politična računica, temveč so izražale iskreno hvaležnost. ZDA so bile obravnavane kot porok svobode in gospodarske stabilnosti, Nemcem so predstavljale vzor. Marshallov načrt je bil politična in psihološka prelomnica v nemški zgodovini ter izhodiščna točka za navezavo

raznolikih nemško - ameriških povezav na nižjih, ne le vladnih ravneh. Prav v okviru Marshallovega načrta so ZDA Zahodno Nemčijo prvič obravnavale ne zgolj kot bivšo nasprotnico in vojno poraženko, temveč predvsem kot bodočo partnerico.

Mnenja glede učinkov Marshallovega načrta na gospodarstvo so bila različna. Na eni strani so bili tisti⁶, ki so menili, da se je vzpon zahodnonemškega gospodarstva začel že s povojno obnovo, še pred Marshallovim načrtom, na drugi strani pa so bili zagovorniki mnenj, da je prav Marshallov načrt skupaj še z nekaterimi dejavniki odločilno vplival k ponovnemu razcvetu zahodnonemškega gospodarstva. Po Deanu Achesonu je Marshallov načrt uspel predvsem zato, ker so bile prejemnice pomoči visoko razvite družbe, ki so znale koristno uporabiti kapital, ki jim je bil ponujen. (glej Acheson, 1969:265) Marshallov načrt je predvideval nudenje pomoči Zahodni Evropi za obdobje štirih let, v tem času naj bi se Evropa gospodarsko postavila na noge in se nadalje razvijala brez tuje pomoči. Ameriška finančna spodbuda naj bi v Evropi omogočila predvsem obnovo infrastrukture, povečanje proizvodnje, razvoj privatnega podjetništva in odpravljanje trgovinskih omejitev. Pri doseganju teh ciljev je ZDA pomagala tudi Organizacija za evropsko gospodarsko sodelovanje, katere naloga je bila vzpostaviti multilateralen trgovinski sistem in se ji je Zahodna Nemčija pridružila šele 16.3.1948, ko so trije zavezniški guvernerji podpisali pristopne dokumente, saj je bilo poprej potrebno razrešiti vprašanje njenega pravnega statusa, bicono namreč formalno ni bila država. Interes ZDA je bil, kot je svoje mnenje 17.1.1947 izrazil Dulles: »izkoristiti obnovo Nemčije za hkratno pospeševanje sodelovanja zahodnoevropskih držav, med katere prenovljena Nemčija zagotovo spada«. (Herbst, 1989:45)

Kurt Schumacher, predsednik SPD, je večkrat javno ponovil zahtevo, da bo Nemčija demokratična le, če bo imela socialistično gospodarstvo, SPD pa se je celo očitalo, da je zamudila priložnost za odločen upor, saj naj bi bil kapitalizem zgolj v interesu buržoazije. Tako so sindikati v biconi novembra

⁶ Winterberg tako navaja, da so starejše raziskave močno precenjevale ekonomski učinek Marshallovega načrta, v novejših delih pa je ta učinek že bolj pravilno ovrednoten. Marshallov načrt po njihovem ni bil edina, temveč predvsem ena od mnogih političnih odločitev v prid integraciji Zahodne Nemčije v Zahodno Evropo (glej Winterberg, 1995:26)

1948 organizirali splošno stavko, s katero so protestirali proti tržnemu gospodarstvu, anarhiji na trgu, povečevanju razkoraka med cenami in plačami ter zahtevali državni nadzor nad cenami. Nasprotno temu je General Clay javno nasprotoval vsakemu poddržavljanju in si je skupaj z mnogimi predstavniki Trumanove administracije in podjetij prizadeval za uvajanje liberalnokapitalističnih gospodarskih načel. Tako stališče je zagovarjala tudi »CDU, ki je ponujala *socialno občutljivo tržno gospodarstvo* kot tretjo pot med politiko *laissez-faire* in državnim načrtovanjem.« (Mazower, 1998:284) V Zahodni Nemčiji so imeli velike možnosti za doseg tega cilja prav zaradi prevladujoče ameriške ekonomske in politične oblasti.

Eksperimenti s poddržavljanjem podjetij in omejevanjem zasebne pobude so po njihovem mnenju ogrozili učinkovitost nemškega gospodarstva in pomenili le še dodatno breme za ameriške davkoplačevalce. Po drugi strani pa je zavezniška oblast z davčno reformo zmanjšala obdavčitev za podjetja, kar je povzročilo še dodatno spodbudo gospodarskemu razvoju Zahodne Nemčije.

General Draper, predstavnik ameriške vojaške vlade, je 20.6.1947 s podporo Washingtona predlagal načrt reorganizacije nemškega trga s premogom, v katerega je vključil tudi vprašnji vodenja in lastništva. Za prvih pet let bi lastništvo premogovnikov in odgovornost za proizvodnjo poverili eni nemški skrbniški družbi, s tem bi začasno zadeve *dali na hladno*, kot je situacijo opisal namestnik ameriškega zunanjega ministra Dean Acheson. Skrbništvo bi se podaljševalo, dokler se ne bi nemška vlada v stabilnih gospodarskih okoliščinah odločila o prihodnosti nemške industrije premoga. Vse močnejši pa so postajali tudi namigi, da bi nadaljnje poddržavljanje lahko negativno vplivalo na ameriško finančno podporo Zahodni Nemčiji, saj je ameriški zasebni kapital čakal na nakup nemških podjetij. Acheson se je zavedal pomena nemškega gospodarstva za celotno Evropo, ob neki priložnosti je izjavil celo, da »bi bila Evropa brez industrializirane Nemčije kot telo brez srca.« (internet 10) Prav industrializirane Nemčije in posledično večje politične moči vzhodne sosede pa se je najbolj bala druga zaveznica, Francija. Po drugi strani pa so se ZDA zavedale, da Nemčije ne bodo mogle zgolj

izkoriščati, temveč bodo morale v njen razvoj tudi vlagati, če bodo hotele imeti od nje koristi.

Kako so zahodnonemški politiki reagirali na vedno bolj sluteno delitev njihove države? Rade volje so sodelovali pri delitvi in jo naravnost spodbujali. Konrad Adenauer se je že v začetku julija 1945 pri ameriških tiskovnih predstavnikih zavzemal za ustanovitev »nemške zvezne države«, ki bi jo sestavljale tri svobodne države, ki bi izšle iz zasedbenih con vzhodne, zahodne in južne Nemčije. V pismu nadžupanu Duisburga 31.10.1945 je med drugim zapisal tudi: »Rusija se vedno bolj izogiba sodelovanju z ostalimi velikimi silami, v državah pod njenim nadzorom vladajo že sedaj povsem drugačna gospodarska in politična načela kot v preostalem delu Evrope. S tem je delitev vzhodne Evrope na rusko ozemlje in zahodno Evropo, postala dejstvo. Ustanovitev centralizirane enotne Nemčije ni več mogoča.« (Steininger, 1996:310) Tovrstne nazore je v prihodnje le še bolj izoblikoval, tako je v zasebnem pismu avgusta 1949 zapisal temeljno usmeritev svojega zunanjepolitičnega delovanja, in sicer »vzpostaviti odnose s sosednjimi državami zahodnega sveta, še posebej pa z ZDA in usmeriti vsa prizadevanja k temu, da bo Nemčija kot enakopravna članica čimprej vključena v evropsko federacijo.« (Herbst, 1989:64)

Že v začetku leta 1946 se je vodilnim nemškim politikom v strahu pred rusko prevlado mudilo ustanoviti skupno upravo v treh zahodnih conah, saj naj bi le na ta način lahko ustavili sovjetske poskuse, da bi prevladali v celotni Nemčiji. Vedno bolj očitni so na zahodnonemški strani postajali namigi, da želijo zahodne tri cone orientirati proti Zahodu. Zahodni Nemci so bili pripravljeni sprejeti ponujeno roko zahodnih sil, da bi končno izšli iz povojnega gospodarskega kaosa in brezpravnosti.

3. USTANOVITEV ZVEZNE REPUBLIKE NEMČIJE

3.1. DELITEV NA DVE NEMČIJI

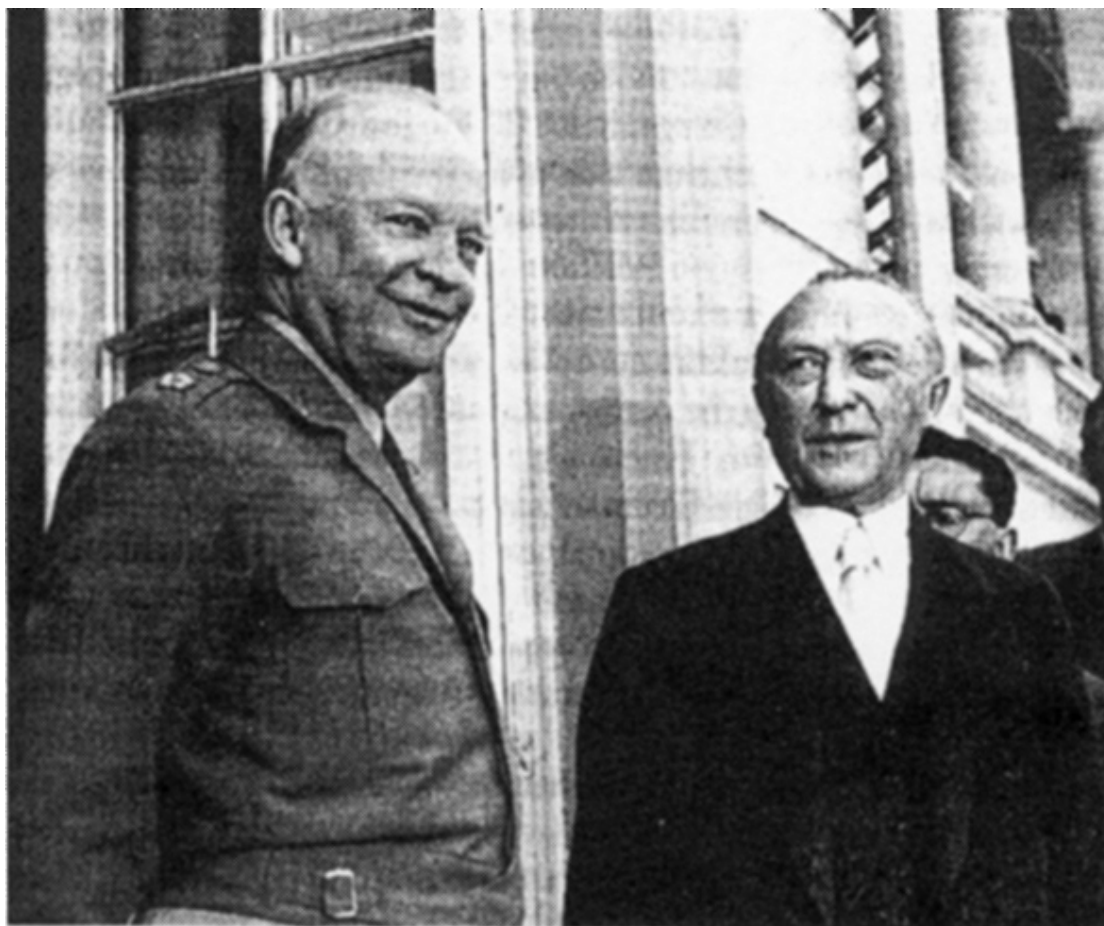
Konrad Adenauer je vseskozi spodbujal navezavo Zahodne Nemčije na Zahod⁷ in s tem natanko ustrezal predstavam zahodnih sil. Pri zahodnih silah pa je bil še vedno prisoten stran pred zблиževanjem Nemcev in Rusov. Za Američane je bila še ena neuspešna konferenca, tokrat v Londonu decembra 1947, odločilna vzpodbuda za napredek v smeri novih temeljnih političnih odločitev, ki so bile do sedaj iz obzirnosti potisnjene v ozadje. Odgovornost za razdelitev Nemčije je bila po mnenju Zahoda nedvomno na sovjetski strani.

Ameriški predstavnik Lewis Douglas je videl stvari drugače: »Nemški problem opazujemo v kontekstu, ki ne obstaja več. Ena država za drugo padajo kot žrtve komunizma. ZDA želijo rešiti Evropo. Lahko celo izgubimo Nemčijo in s tem se bo meja Vzhodnega bloka premaknila na Ren.« (Steininger, 1996a:19)

ZDA so marca 1948 kot odgovor na britanska in francoska prizadevanja izrazile pripravljenost sodelovati na dogovorih o ustanovitvi čezatlantske varnostne organizacije, kar je nekaj dni kasneje, 17.3.1948, rezultiralo v sklenitvi Bruseljskega pakta, predhodnika obrambne zveze NATO. Ob tej priložnosti je na Evropo naredil velik vtis Truman z izjavo, da »bodo ZDA še vedno varovale svobodne evropske države, čeprav so le-te s pristopom k Bruseljskemu paktu izkazale pripravljenost same skrbeti za svojo varnost.« (Herbst, 1989:54) Evropske članice NATA so se namreč zavedale, da se same ne morejo braniti pred morebitnim sovjetskim napadom in jim je obljubljena ameriška podpora vlila veliko zaupanja v novonastalo čezatlantsko povezavo. V zvezi z Nemčijo pa so ZDA istočasno predlagale neuraden časovni načrt predvidenega nadaljnjega razvoja Nemčije: ustanovitev začasne

⁷ Kot navaja Walker, je bila za Adenauerja združitev obeh Nemčij manjšega pomena kot obnova narodne suverenosti znotraj zahodne polovice Nemčije. V nasprotju z njim je Schumacher želel doseči predvsem umik zavezniške vojske iz Nemčije in razglasitev nevtralne in združene nemške države. Po njegovem je bil Adenauer preveč pro-zahodno usmerjen, v Bundestagu ga je ob neki priložnosti med Petersburškimi pogajanjmi celo poimenoval zavezniški namesto nemški kancler, zaradi česar je bil za tri tedne suspendiran kot poslanec Bundestaga. (glej Walker, 1982:92)

zahodnonemške vlade do 15.9.1948 in sklic ustavodajne skupščine oktobra 1948. Ta predlog Francozom ni bil všeč, zato je general Clay predlagal kompromisno rešitev: sklic ustavodajne skupščine 1.9.1948 in vzpostavitev vlade v 30 dneh po odobritvi ustave v nemških deželah.

slika 3.1. »Povezava Zahodne Nemčije z Zahodom mora biti tako močna, da je ne bo več mogoče presekati,« je leta 1952 ob obisku v Bonnu, kjer se je med drugim srečal tudi z Adenauerjem zasebno izjavil ameriški predsednik Dwight D. Eisenhower. (Steininger, 1996a:11) (slika iz knjige Westphal, Siegrid, Joachim, Arenth (1995): Uncle Sam und die Deutschen. Aktuell, Bonn)

Američanom je šlo predvsem za to, da bi obdržali svojo prevlado v Zahodni Nemčiji, ki jim je po njihovem mnenju pripadala zaradi največje finančne udeležbe. General Clay je že aprila 1948 od War Departmenta zahteval več strogosti: »Izgubili smo že Češkoslovaško. Če pade Berlin, ji bo sledila še Zahodna Nemčija. Če hočemo Evropo obraniti pred komunizmom, ne smemo stati ob strani. Lahko uporabimo določeno mero pritiska v Berlinu, ne da bi to privedlo do vojne. Prihodnost demokracije zahteva od nas, da ostanemo.«

(Steininger, 1996a:25) S tem argumentom je Clay zavrnil tudi predlog, da naj bi družine zavezniških uradnikov in vojakov zaradi naraščajoče sovjetske samovolje zapustile Berlin, pa čeprav je bil zato označen za avtokrata; nekajkrat so ga primerjali celo z rimskim cesarjem.

20.3.1948 je z izstopom SZ razpadel nadzorni svet, ki prav zaradi različnih stališč zasedbenih sil ni mogel zagotoviti enotne nemške uprave. Za svoj izstop SZ niso navedle nobenega drugega prepričljivega vzroka kot ohromitev delovanja, ZDA pa so bile odločene, da gredo svojo pot v nemški politiki. 18.6.1948 so tri zahodne zaveznice v svojih conah objavile valutno reformo, Sovjetska zveza jim je v svoji coni sledila pet dni kasneje. Od tedaj je bilo jasno, da obstajata dve Nemčiji, saj ena država z dvema različnima valutnima ureditvama ni mogla obstajati, pa tudi ekonomske in družbene spremembe so potekale v vsaki od obeh Nemčij na povsem drugačni ideološki osnovi, saj sta si tako SZ kot ZDA želeli zagotoviti »svojo« Nemčijo.

3.2. SOVJETSKA BLOKADA BERLINA IN SPREJETJE USTAVNEGA ZAKONA

Nemčija je bila razdeljena, njen najpomembnejši del je bil integriran na Zahod, kar je pomenilo tudi poraz sovjetske politike. Kljub vsemu je Moskva še poskušala ustaviti razvoj dogodkov in je v noči s 23. na 24. junij 1948, potem ko je bila nemška marka razglašena za uradno valuto tudi v treh zavezniških sektorjih Zahodnega Berlina, ustavila transport oseb in blaga ter dobavo električne energije, nafte in živil v Zahodni Berlin. Sprva je SZ blokado tajila, čeprav je že več kot mesec dni pred uradnim začetkom blokade na podlagi vprašljivih dokazov občasno preprečevala oskrbovalnim transportom dostop do zahodnih treh con Berlina, in jo opravičevala celo z obsežnimi deli na prometni infrastrukturi. General Marshall je ob začetku blokade Berlina izjavil, da »imajo ZDA vso pravico biti v Berlinu in da v tem mestu tudi ostajajo.« (internet 8) A bilo je očitno, da je razdelitev mesta napovedovala razdelitev države. Na drugi strani pa so Rusi v svojem delu Berlina izvedli svojo denarno reformo in pričakovali, da bo obveljala za celoten Berlin. Za SZ je nemško

glavno mesto predstavljalo ključno točko za pridobitev nadzora nad Nemčijo, poleg tega pa je bil Berlin skozi zgodovino že kot prestolnica Prusije eno najpomembnejših evropskih trgovskih in industrijskih mest in je tako za ZDA kot za SZ - čeprav med vojno močno uničen - predstavljal velik potencial za prihodnji gospodarski razcvet. Ob tej priložnosti pa se je izkazalo tudi, da so zahodne zaveznice prvih nekaj let po vojni zelo zaupale v nadaljnje miroljubno zavezništvo s SZ, saj si niso v nobenem dokumentu formalno zagotovile dostopa (po kopnem ali po vodi) do svojih sektorjev Berlina, zavezniškega otočka sredi sovjetske zasedbene cone v Nemčiji; novembra 1945 so se namreč dogovorile zgolj za tri zračne koridorje, ki so povezovali Berlin s Hamburgom, Hannovrom in Frankfurtom.

V ozadju so se skrivali različni vzroki, zakaj je Sovjetska zveza 24.6.1948 zaprla vse cestne, železniške in vodne povezave z zahodnim Berlinom. »Eden od vzrokov je bilo pokazati zahodnim zaveznicam, da Sovjetska zveza ne sprejema združitve treh zahodnih okupacijskih con v eno, drugi pa izgnati ostale tri zaveznice iz Berlina.« (Walker, 1982:152) »Sovjetska zveza je torej želela s povečevanjem pritiska na ranljivo zahodno enklavo Berlin doseči, da bi se odložilo izvajanje Londonskega programa, s katerim so tri zaveznice združile svoje okupacijske cone v eno.« (Shlaim, 1983:3) Vse bolj je postajalo očitno, da želi SZ v Berlinu vzpostaviti stanje, kot je bilo pomladi 1945, ko je deset tednov - takoj po osvoboditvi s strani Rdeče armade - imela v celotnem mestu oblast sama.

Zahodne sile so imele na voljo več načinov, kako se zoperstaviti sovjetski blokadi Berlina. Winston Churchill je na primer predlagal naj zaveznice začnejo jedrsko vojno proti Sovjetski zvezi, general Clay pa je bil bolj naklonjen oboroženemu preboju po cesti v Berlin. Zaveznice so izoblikovale tri cilje, od katerih niso bile pripravljene odstopiti: ohraniti položaje v Berlinu, ogniti se vojni in nadaljevati z uresničevanjem Londonskega programa. Na drugi strani pa je na dan blokade, 24.6.1948, Sovjetska zveza izdala Varšavsko deklaracijo, v kateri je določila svoje cilje, in sicer obnovo nadzora vseh štirih zaveznic v Nemčiji, ustanovitev vsenemške vlade, sklenitev mirovne

pogodbe z Nemčijo in umik vojaških sil vseh zaveznic iz območja vse Nemčije. (Shlaim, 1983:4)

Prav ta dva nasprotujoča si cilja pa sta povzročila popoln zastoj diplomatskih prizadevanj. Sovjetska zveza bi prenehala blokirati Berlin, če bi bilo ponovno odprto celotno nemško vprašanje; zahodne sile pa v času trajanja blokade niso hotele odpreti nemškega vprašanja. Zaveznice so se tako na predlog generala Robertsona odločile za oskrbovanje Berlina po zračni poti, kar je ustrezalo vsem njihovim zgoraj navedenim ciljem. Sovjetska zveza tej odločitvi ni nasprotovala, saj je bila prepričana, da zaveznicam ne bo uspelo preskrbeti dvojnopolmilijonskega mesta. »Zavedala pa se je tudi, da bi v primeru, če bi preprečila tovrstno oskrbo, tvegala totalno vojno. Druge izbire kot uporabe sile v primeru napadov na oskrbovalna letala zahodne zaveznice, ki so se zavedale tveganja sovjetskih napadov, namreč niso imele.« (Spanier, 1992:58)

Zaloge hrane v Berlinu bi za civilno prebivalstvo zadoščale za sedemindvajset dni, zato je že dva dni po začetku blokade, 26.6.1948 ameriški vojaški poveljnik v Nemčiji general Clay, že med vojno znan kot odličen logistik in organizator, ukazal oskrbovati mesto z letali, čeprav je sprva dvomil o izvedljivosti takega načrta. Takoimenovani »rozinski bombniki« so v triminutnih presledkih pristajali na letališčih Gatow in Tempelhof. Na dan naj bi z letali v zračnem mostu, ki so ga Američani imenovali operacija Vittles, Britanci pa Plain Fare (internet 1), v Zahodni Berlin pripeljali okoli 4000 ton živil, goriva in ostalih nujnih potrebščin za oskrbo mesta, večkrat pa so to količino še presegli in dostavljali do 13000 ton dnevno, kar je bilo za celih 60 odstotkov več kot je bilo prej dostavljeno po kopenskih poteh. Na letališču Tempelhof so letala sprva pristajala in vzletala kar s trave, kasneje pa so zgradili dve pristajalni stezi. Novembra 1948 so zaradi pomanjkanja pristajalnih površin zgradili še eno letališče, Tegel. Letala so vzletala iz osmih letališč v Zahodni Nemčiji, vsakih devetdeset sekund je letalo pristalo ali vzletelo z letališča v Berlinu. Hkrati je bilo v zraku nad enim od letališč 32 letal, medtem ko so se letala na tleh popravljala in razlagala tovor. Če letalo iz kakršnegakoli razloga ni moglo pristati ali je imelo zamudo, se je moralo vrniti,

saj je za njim na pristanek že čakalo drugo letalo; urnik pristajanja je bil namreč zaradi ogromnega števila letal določen do minute natančno. V celotnem trajanju blokade so letala opravila 195.000 poletov in prepeljala 1,5 milijona ton raznega blaga. »Do pomladi leta 1949 so prebivalci zahodnega Berlina jedli bolje kot na začetku blokade in seveda veliko bolje kot prebivalci vzhodnega Berlina.« (Spanier, 1992:58) Obenem pa so tako mediji kot politiki zračni most uporabili tudi za promocijo ameriško-nemškega sodelovanja in Marshallovega načrta. (glej sliko 3.2.)

Stalin je že januarja 1949 nakazoval, da je pripravljen popustiti, a blokada se je po več protestnih notah zahodnih zaveznic in tajnih pogajanjih SZ - ZDA končala šele 12.5.1949; trajala je torej skoraj eno leto. Sovjetska zveza je blokado Zahodnega Berlina končala, ker je uvidela, da na ta način ne bo dosegla nobenega od zastavljenih ciljev, zaradi katerih je mesto sploh odrezala od okolja. V očeh svetovne javnosti je SZ predstavljala državo, ki bi pustila stradati dva milijona ljudi v Zahodnem Berlinu, kar zunanjepolitične strategije SZ ni prikazovalo v najlepši luči. Na drugi strani pa so zahodne tri zaveznice predstavljale odrešiteljice Zahodnih Berlinčanov: dosegle so diplomatsko zmago, saj so združile svoje tri okupacijske cone v eno, zadržale svoj strateško pomemben položaj v Berlinu in se ognile uporabi sile ter možnemu izbruhu vojne. »Prva berlinska kriza je bila zelo kompleksne narave, zahtevala je namreč ukrepanje na več ravneh, od politične prek diplomatske, pravne, vojaške, logistične do propagandne.« (Shlaim, 1983:1) Le redki viri pa navajajo pomembno, a pogosto spregledano dejstvo, da je berlinski mestni svet nekaj dni po začetku blokade, 29.6.1948, naslovil na OZN - kot ustrezno mednarodno telo za reševanje tovrstnih zapletov - prošnjo za ukrepanje in pomoč odrezanemu mestu, a te prošnje nobena naprošena država ni hotela posredovati OZN (nevtralni Indija in Danska sta odklonili, Francija pa je na zadevo »pozabila«).

Stanje v Berlinu je tudi po zaključku blokade ostalo nespremenjeno: mesto je bilo razdeljeno na zahodni del, ki je bil del ZRN pod nadzorom zahodnih zaveznic, in na vzhodni del, ki je bil pod nadzorom Sovjetske zveze in je kasneje postal glavno mesto NDR. Zanimivo je tudi, da se zračni most ni

zaključil s koncem blokade Zahodnega Berlina, temveč se je nadaljeval vse do jeseni 1949; Clay je namreč želel v mestu zagotoviti zadostne zaloge za primer, če bi SZ blokado ponovila. V letu 1948 so se ločile tudi druge institucije in organizacije v Berlinu, med drugim Univerza (Freie Universität) in sindikati; enak proces razdelitve pa je potekal tudi na drugih področjih na ozemlju celotne Nemčije. Za nadžupana Zahodnega Berlina so tri zahodne zaveznice potrdile Ernsta Reuterja iz vrst SPD, ki je bil že 5.12.1948 izvoljen na volitvah v zahodnih treh berlinskih sektorjih; v sovjetskem delu Berlina so bile te volitve namreč prepovedane. Ernst Reuter je veljal za izrazito pogumnega človeka, polnega vneme, ki je posebej pravi *duh Berlina*. Najbolj znan je njegov nagovor 9.9.1948 na Trgu Republike pred Reichstagom v Berlinu:

»Danes ne govorijo diplomati, temveč govorimo prebivalci Berlina, ki kličemo celemu svetu: Američani, Angleži, Francozi, ne dvignite rok od Berlina; kdor bo izdal Berlin, bo izdal sebe in ves svet. Berlinčani nismo naprodaj in nismo predmet pogajanj ali celo zamenjave. Imamo le eno možnost: držati skupaj vse do končne zmage nad sovražnikom za našo skupno prihodnost in varnost. Prebivalci Berlina smo povedali, kaj mislimo.« (internet 7)

Pomembno pa si je zapomniti, da zračni most ne bi bil uspel, če se Rusi in vzhodni Nemci zavestno ne bi odpovedali uporabi sile za preprečitev dostavljanja blaga v Zahodni Berlin (internet 2). Prejšnji berlinski župan Eberhard Diepgen pa je dejal, da »so prav v času blokade zahodne zaveznice postale dobre prijateljice mesta ter si z oskrbovanjem Berlina pridobile zaupanje prebivalcev.« (Diepgen, 1994:18)

MILK...new weapon of Democracy!

Supplied by air transport alone, 2½ million Berliners sample a new way of life

- In today's diplomatic Battle for Berlin, hope for democracy is being kept alive for millions in Western Europe by the U. S. Air Force.

Flying Douglas aircraft almost exclusively, Yankee crews have poured over half a million tons of supplies into Berlin since last June. This impressive feat has strained to the limit our resources in air transport. *It has shown why cargo planes in sufficient numbers must be considered essential to any modern military defense program.*

Needed — and desperately — are larger, faster types of aircraft designed exclusively for air transport. And to meet this need, Douglas is now building the giant Douglas DC-6A. Able to fly 30,000 lb. loads at 300 mph, the DC-6A will make available to the military services a cargo transport of *rugged dependability*, capable of supplying world-wide bases in any kind of national emergency.

DOUGLAS

>> SERVING MANKIND AROUND THE WORLD

DOUGLAS AIRCRAFT COMPANY, INC.

Slika 3.2. »Mleko-novo orožje demokracije.« Oglas ene od letalskih družb, ki so oskrbovale Berlin med zračnim mostom, objavljen novembra 1948 v Time magazine. (vir internet 3)

Ta blokada je bila ena od večjih napak sovjetske politike po letu 1945, vodila je namreč k daljnosežnim odločitvam zahodne strani in pospešila proces izgradnje zahodnonemške države z antikomunističnim predznakom. Če je kdo še dvomil v pravilnost anglo-ameriške protisovjetsko usmerjene politike in delitve Nemčije, je po nasilni sovjetski blokadi Berlina mnenje zagotovo spremenil. Med obrambo pred sovjetskim pritiskom so se zahodni Nemci, zahodni Berlinčani in zahodne zaveznice prvič po letu 1945 počutili kot zavezniki, ta občutek se je v naslednjih letih ohranil in se celo okrepil.

1.7.1948 so trije zahodni vojaški guvernerji zahodnonemški vladi izročili t.i. *Frankfurtske dokumente, rojstni list ZRN*, v katerih so zahtevali »sklic ustavodajne skupščine, ki bo pripravila demokratično ustavo na osnovi federativne ureditve in bo zagotavljala državljanom temeljne pravice in svoboščine.« (Benz, 1984:98) Poudarili so, da naj bi se ogibali poglobljanju nadaljnje delitve med Zahodom in Vzhodom ter revidirali zasedbeni statut, ki bo na novo urejal odnose med novonastalo državno tvorbo in zasedbenimi silami. V tem času je Zahodna Nemčija krenila po zastavljeni poti Zahoda, ministrski predsedniki nemških dežel so bili že od začetka pripravljene na sodelovanje, kar so jasno izrazili v odgovoru vojaškemu guvernerjem zahodnih zaveznic: »Nemčija v tem času trpi v stiski in zato pozdravljamo odločitev zasedbenih sil, da združijo vsa zahodnonemška ozemlja v celoto in dajo nemškemu ljudstvu na tem območju možnost svobodno izvoliti oblast iz svojih vrst.« (Steininger, 1996a:47)

Nemci so bili upravičeni do začasne vlade, začasne ustave – ustavnega zakona, zakonodajne skupščine – Bundestaga in parlamentarnega sveta – predstavništva šestnajstih nemških zveznih dežel, leta 1951 pa je bilo ustanovljeno še zvezno ustavno sodišče. Deželni sveti so imenovali parlamentarni svet, ta naj bi izdelal začasni ustavni zakon, ki pa ga ne bo potrdilo ljudstvo na plebiscitu - saj je bil dejansko mišljen zgolj kot začasen ukrep – temveč ga bodo ratificirali deželni sveti. Želja nemških ministrskih predsednikov po oblikovanju pravne podlage za dokončno razmejitev pristojnosti med tremi zaveznicami in nastajajočo zahodnonemško državo pa ni bila uresničena.

Ameriška stran je razmišljala o alternativah glede nemške politike. Štab za politično načrtovanje v State Departmentu pod Kennanovim vodstvom je izdelal načrt umika zasedbenih sil in ponovno vzpostavitev neodvisne celotne nemške države. Tak predlog je imel več prednosti kot slabosti, alternative pa so bile manj sprejemljive: trajna obremenitev z berlinskim problemom in vprašanjem Zahodne Nemčije, trajna obremenitev z Nemci, ki razmišljajo o ponovni združitvi Nemčij in z zagotavljanjem vojaške varnosti v zahodni

Evropi. A v Washingtonu so se bali, da bi umik sil pripeljal do izgube zaupanja do zaveznic v zahodni Evropi in še posebno v Zahodni Nemčiji. Predsednik Truman se je poleg tega bal še, da bi ga v domovini razglasili za slabiča, kar bi posledično zmanjšalo njegove možnosti na jesenskih predsedniških volitvah. Ameriško vodstvo je ocenilo, da ima dve možnosti: izgubiti celotno Nemčijo ali pa se sprijazniti z razdelitvijo nemške države; odločilo se je za slednjo. Ob vse bolj uspešnem poteku zračnega mosta so Zahodni Nemci podprli načrt zahodnih zaveznic o ustanovitvi zahodnonemške države.

Cilj je bil jasen: Zahodno Nemčijo narediti v vseh ozirih, gospodarsko, politično in vojaško tako odvisno od zahodnega sveta, da si ne bo mogla privoščiti prestopa v Vzhodni tabor. Gospodarsko in politično so imele zahodne zaveznice Zahodno Nemčijo že pod nadzorom, tako da so lahko razmišljale celo o ponovnem oboroževanju, neodvisnem od zahodnih vojska ali kot je izjavil Marshall septembra 1948: »Zahodno Nemčijo smo postavili na lastne noge, obnovo smo uspešno zasnovali in lahko rečemo, da smo na poti k zmagi.« (Steininger, 1996a:35)

Na tem mestu naj omenim tezo Mary Hampton, profesorice na Univerzi v Utahu, ZDA, ki v nasprotju z večino avtorjev navaja, da je bil za odnose med ZDA in Zahodno Nemčijo najpomembnejši t. i. »Wilsonov impulz« (glej Hampton; 1995:611-634). Pod tem pojmom avtorica razume prepričanje ameriških elit - med bolj znanimi predstavniki še posebno omeni predsednike Roosevelta, Trumana in Eisenhowerja - ki se je razvilo iz liberalne tradicije in izhaja iz izkušenj prve svetovne vojne, temelji pa na načelu, da je demokracija sama po sebi bolj miroljubna oblika političnega sistema kot druge ureditve. »Wilsonov impulz« predstavlja alternativo realistični teoriji ravnotežja moči, ki je prevladovala v Evropi, in poudarja pomen medsebojnega sodelovanja in soodvisnosti držav za ustvarjanje skupnih vrednot in na ta način tudi skupne varnosti. Wilson si je namreč zamislil mednarodni sistem, v katerem bi države sodelovale z namenom doseči varnost in pravičnost za vse ter tako presegle kratkoročno strateško preračunavanje, značilno za vojaške zveze. Že po prvi svetovni vojni je opozoril, da ponižanje Nemčije lahko ogrozi bodočo

mednarodno stabilnost, zato je potrebno ustvariti čezatlantsko skupnost, ki bi vključevala tudi miroljubno in rehabilitirano Nemčijo.

V času letalske oskrbe Berlina, 1.9.1948, se je v Bonnu sestal parlamentarni svet, sestavljen iz 65 poslancev zahodnonemških deželnih svetov⁸, da bi pripravil predlog ustavnega zakona za nastajajočo zahodnonemško državo. Na njegovo delovanje sta vplivali tako prevlada večine (socialdemokrati so bili v manjšini, meščanski liberalci pa v večini) kot tudi stalen nadzor zahodnih zaveznic, da parlamentarni svet uresničuje njihove predstave o prihodnosti Zahodne Nemčije. Odločitev, da bo sedež parlamentarnega sveta v Bonnu, ni prejudicirala kasnejšega dejanskega izbora Bonna za glavno mesto – za favorita je še kar nekaj časa veljal Frankfurt – z izborom Bonna je namreč tudi britanska cona dobila politično pomembno mesto. Prav tako je bil Bonn tudi Adenauerjev favorit, predstavljal naj bi glavno mesto prehodnega obdobja v razvoju ZRN - prav začasni značaj naj bi pri končni odločitvi 10.5.1949 s 33:29 glasovi pretehtal v prid Bonna - zaradi bližine Porurja pa so ga podpirali tudi sindikati. Izbor bančnega in borznega središča Frankfurta za glavno mesto ZRN bi le še bolj potrdil ameriško premoč v Zahodni Nemčiji in s tem dokončno zapečatil usodo razdeljene Nemčije.

Državnopravno utemeljevanje predlogov je bilo na zasedanjih parlamentarnega sveta bolj pomembno kot gospodarskopolična argumentacija; tako je bil nekaj časa na mizi tudi predlog ustanovitve tridomnega parlamenta, ki so ga zahodne zaveznice zavrnilo. Najpomembnejše vprašanje je bila razdelitev pristojnosti med vlado nove države in deželnimi vladami. SPD je zahtevala močno centralno vlado, zaradi česar je prišlo celo do konflikta v svetu s CDU/CSU in zahodnimi zaveznicami. Končno je ob Adenauerjevem nezadovoljstvu prevladala ideja Kurta Schumacherja, ki ji je nasprotoval tudi general Clay. Slednji je namreč vztrajal pri federalističnem načelu in ni zaupal SPD. Zahodne zaveznice so sprejele predlagani osnutek ustavnega zakona, ki je ustrezal vsem njihovim predstavam, priganjal pa jih je tudi že čas in niso si mogle privoščiti zavlačevanja pri vzpostavljanju nove države. Osnutek ustavnega zakona je

⁸ En poslanec na 750.000 prebivalcev.

sestavljalo 149 členov z obširnimi pojasnili in spremno besedo, mnogi člani so bili zasnovani celo v več verzijah.

Slabo leto kasneje, 28.4.1949, je na zborovanju ameriških založnikov Dean Acheson razložil princip delovanja ameriškega pristopa do nemškega vprašanja:

»Nismo opustili upanja, da bomo dosegli rešitev za celotno Nemčijo, a v danem trenutku nismo bili pripravljeni neskončno dolgo čakati na dogovor vseh štirih zaveznic, kaj storiti z Nemčijo, temveč smo v tistih delih države, kjer se je to dalo, ustvarili pogoje za demokratičen razvoj. Zahodni Nemci se lahko zanesejo na to, da bomo aktivno podpirali nadaljnji razvoj Zahodne Nemčije in ne bomo pristali na rešitve, ki bi poslabšale obstoječe razmere, pa čeprav bi ostale zaveznice glede take rešitve morda dosegle soglasje.« (Acheson, 1969:290)

Acheson se je zavedal, da ZDA ne morejo hkrati obvladovati SZ, Japonske in Nemčije, zato je bila po njegovem najboljša rešitev, da ti zadnji - bivši sovražnici ZDA - postaneta zagovornici ideje svobodnega sveta. Nemčija mora postati del Zahodne Evrope, pri čemer pa Zahoda Evropa ne sme obstajati zgolj na papirju.

Medtem je v t.i. *triconi* parlamentarni svet 8.5.1949, natanko štiri leta po brezpogojni nemški kapitulaciji, sprejel ustavni zakon s 53:12, proti so glasovali predstavniki KPD, Centra in večina CSU. Štiri dni kasneje so ga potrdili še vojaški guvernerji in istega dne se je končala blokada Berlina. Edino bavarski deželni svet je s 101:63 zavrnil ustavni zakon; predstavnik Bavarske v parlamentarnem svetu pa ga je kljub temu, tako kot ostali člani, 23.5.1949, na zaključni seji parlamentarnega sveta, podpisal. A kljub sprejemu ustavnega zakona je le malokdo verjel, da je razdelitev Nemčije s tem dokončno zapečaten, še Adenauer je postopek sprejemanja ustavnega zakona pospremil z besedami: »Na tem mestu ne odločamo o desetih božjih zapovedih, temveč o zakonu, ki bo veljal zgolj v prehodnem obdobju.« (Schulze, 1998:235) Prav zato so se namenoma izogibali izrazu *ustava*, želeli so namreč, da nemško vprašanje ostane odprto in da ustanovitev ZRN s

parlamentarno-demokratsko ureditvijo predstavlja zgolj začasno fazo v procesu združevanja Nemčije.

V preambuli ustavnega zakona je med drugim poudarjeno tudi, da je »namen ustavnega zakona zagotoviti obravnavanje ZRN kot enakovredno članico v mednarodni skupnosti in hkrati določiti novo ureditev države v prehodnem obdobju.« S tem je bila tudi dejansko zapečaten razdelitev Nemčije, čeprav se kasneje najpogosteje citiran del preambule o notranjepolitičnih odnosih skorajda cinično glasi: »celoten nemški narod je tudi v bodoče pozvan, da s samoodločbo doseže enotno in svobodno Nemčijo.« (Steininger, 1996a:39) Veliko pozornosti so - zaradi slabih izkušenj z nacionalsocialističnim režimom - v ustavnem zakonu namenili temeljnim človekovim pravicam in svoboščinam. Tako je že v prvem členu zapisano, da »so človekove pravice neodtujljive in so kot take temelj družbe, miru in pravičnosti v svetu«. Takšnega določila Wiemarska ustava z leta 1919 ni poznala, zato lahko upravičeno trdimo, da je ZRN ustanovljena med drugim tudi na podlagi priznavanja temeljnih človekovih pravic.

Medtem je bila 15.9.1949 povsem neopazno razpuščena bicona in v zahodnih conah so tekle zadnje priprave na prve poveljne volitve v Bundestag. Rezultati 14.8.1949 niso prinesli nobenega presenečenja, večino so dobile meščanske stranke. Štiri tedne kasneje, 12.9.1949, je bil Theodor Heuss (FDP) izvoljen za zveznega predsednika, Konrad Adenauer (CDU) pa - proti vsem pričakovanjem - z enim (njegovim) glasom večine za prvega kanclerja ZRN, republike, ki je bila le *pogojno suverena*. Zasedbene države so namreč že prej z ustreznimi mehanizmi na vseh nivojih zagotovile, da se bo ZRN razvijala v skladu z njihovimi pričakovanji. Med te mehanizme štejemo: statut o Porurju, vojaški varnostni urad in zasedbeni statut, ki je postal pravnomočen 21.9.1949 in je predstavljal takorekoč gospodarsko osnovo za novo republiko. Poleg tega je bil zasedbeni statut pravno še vedno nad ustavnim zakonom, določal je namreč pravice suverena, ki pa ni bilo nemško ljudstvo, temveč predstavniki treh zahodnih zaveznic. To je bilo obdobje t.i. *dvojne vladavine*, poleg nemške vlade in parlamenta so imele odločujočo besedo (supreme authority) pri vseh državnih, tako političnih kot gospodarskih odločitvah, še

vedno zavezniške oblasti prek novonastale *Zavezniške visoke komisije za Nemčijo*, - sestavljali so jo trije komisarji - po eden iz vsake zaveznice, ki je nadzorovala upoštevanje določil zasedbenega statuta pri vzpostavljanju nove države in koordinirala delovanje treh zavezniških sil. Prav to dvovladje je Adenauerjevo vlado spravljalo v neprijeten položaj, od nje so zaveznice pričakovale vodenje politike, usmerjene k povezovanju z Zahodno Evropo, niso pa ji dale nobenih pooblastil za tovrstne ukrepe, saj so o vsem odločali trije komisarji. Na tej točki je imela ZRN dve možnosti: če se bo izkazala za zaupanja vredno državno tvorbo, ji bodo zaveznice sčasoma odobrile večjo suverenost in samostojnost pri odločanju, v nasprotnem primeru pa bi se ZRN lahko vrnila celo v fazo po podpisu Potsdamskega sporazuma z leta 1945. V tistem času je bilo nemogoče predvideti, po kateri od teh dveh poti bo krenila nova zahodna nemška država.

ZDA so si poleg vseh zgoraj naštetih mehanizmov za nadzor nad novonastalo ZRN 15.12.1949 zagotovile še tesnejše gospodarsko sodelovanje z nemško-ameriško pogodbo o trgovini (ECA - Economic cooperation administration), prek katere so ZDA nadzorovale izvajanje Marshallovega načrta. 13. člen te dvostranske pogodbe med drugim določa tudi, da »je izkupiček od izvoza celotne bodoče proizvodnje ZRN na razpolago za plačilo pomoči, kar ustreza Marshallovemu načrtu.« (Steininger, 1996a:39) S tem so tudi pogodbeno povezali nemško proizvodnjo z ameriško politiko. Z nemške strani je bilo zaznati zaskrbljenost in nasprotovanje tej pogodbi, za zveznega ministra, zadolženega za Marshallov načrt, Franza Blücherja, je bil odločilnega pomena zunanjepolitični vidik te pogodbe: »ZRN si je s to pogodbo sama omejila možnost, da bi nekega dne dosegla dogovor s Sovjetsko zvezo o reparacijah in vzhodnem delu Nemčije. Američani oblikujejo našo politiko po svoji volji.« (Steininger, 1996a:40)

Andrei S. Markovits, znanstveni sodelavec Centra za evropske študije na Harvardski univerzi in asistent politoloških študij na Wesleyanski univerzi, v svojem članku "Izziv za ZDA" v zvezi z nemškim povojnim gospodarskim čudežem navaja zanimivo tezo, da je ZRN po drugi svetovni vojni na osnovi razvoja konkurenčnosti, temelječi na konsenzu države, kapitala in sindikalno

povezanega delavstva, dosegla visoko, predvsem pa stabilno stopnjo gospodarskega razvoja. Prav ta konsenz vseh za gospodarstvo pomembnih elementov je omogočil hitro in učinkovito prilagajanje danim razmeram v naglo spreminjajočem se svetovnem gospodarstvu. Kasneje, v obdobju krize v sedemdesetih letih, so se po Markovitsovem mnenju ZDA delno celo zgledovale po povojnem nemškem gospodarskem modelu, čeprav tega kot svetovna ekonomska velesila niso nikdar javno priznale. (glej Markovits, 1980:30)

4. ZRN NA POTI K SUVERENOSTI – NEMŠKA POGODBA

4.1. VKLJUČEVANJE ZRN NA ZAHOD IN »DVOJNA ZAJEZITEV«

Adenauer - Acheson se ga spominja kot preudarnega, zagonetnega sogovornika in nedoumne osebnosti - si je nenehno prizadeval doseči revizijo zasedbenega statuta, kar mu je prvič uspelo s Petersburškim sporazumom, podpisanim 22.11.1949. Zasedbeni statut je namreč v precejšnji meri omejeval zunanjepolitično dejavnost ZRN, kar Adenauerju seveda ni bilo po volji. Pripravljen je bil na politiko popuščanja, upravičeno je namreč upal, da bo na osnovi sodelovanja z zahodnimi zaveznicami dosegel vključitev ZRN v skupnost zahodnih držav in končno tudi njeno suverenost. V nasprotju s pričakovanji po njegovem ponovno oboroževanje ZRN v tej fazi ni bilo potrebno, saj je bilo prelite že dovolj krvi. Prav vprašanje ponovnega oboroževanja ZRN je še posebej zaostriło napetost med Vzhodom in Zahodom. Želel je, da Nemci postanejo državljani Evrope, da pozabijo na pretekla nasprotja in da sodelujejo z drugimi evropskimi državami za doseg skupnih ciljev. Prvi preizkusni kamen je bil uradni pristop ZRN k statutu o Porurju, kar je pomenilo brezpogojno sodelovanje v porurski upravi, čemur je opozicija ostro nasprotovala, in pisno priznanje neodvisnosti. Kot protiuslugo so ji zaveznice ponudile ukinitve demontaž, ublažitev omejitev pri izgradnji ladij in postopno ponovno vzpostavitev konzularnih odnosov, nemška vlada pa je lahko odslej samostojno sklepala trgovinske sporazume. S Petersburškim sporazumom so bile rešene tovarne z mnogo zaposlenimi, zelo pomembna je bila tudi ustavitev demontaž, zaradi česar je vlada ZRN dobila skorajda neomejeno podporo sindikatov. Glede na nameravano ponovno gospodarsko oživitev Nemčije bi bila nadaljnja razgradnja industrijskih objektov nesmiselna, zato je bila ustavitev demontaž skorajda pričakovana. Celovito gledano je bil Petersburški sporazum večji dosežek za zaveznice kot za ZRN, zato je Adenauer poudarjal predvsem tiste dele sporazuma, ki so bili v skladu z njegovo načrtovano politično usmeritvijo za ZRN; zanj najpomembnejši je bil odstavek, v katerem je pisalo: »ZRN kot miroljubno članico čimprej vključiti v evropsko skupnost.« (Steininger, 1996a:123)

Adenauer je sicer že v svojem prvem nagovoru vladi, 20.9.1949, za ZRN poleg tega cilja odločno zagovarjal še pridobitev suverenosti, vojaške varnosti, opravilne sposobnosti in kulturno ter duhovno navezavo na Zahodni svet. Za doseganje teh ciljev je ZRN na mnogih področjih kmalu začela sodelovati z zahodnoevropskimi državami. Pristopila je k vsem zanjo potrebnim mednarodnim institucijam in odprla trgovinska in konzularna predstavništva v mnogih državah.

Po Adenauerjevem mnenju se lahko Nemci le s sodelovanjem z zahodnimi silami postavijo na lastne noge. S tega stališča je bil ta sporazum zanj velik uspeh: »Prepričan sem, da smo na ta način zagotovili prihodnost Nemčiji in ji zagotovili mesto v zahodni Evropi, ki je Nemčijo potrebovala tako kot Nemčija njo. Zagotovili smo si tudi pot k miru.« (Steininger, 1996a:124)

13.11.1949 je ameriški zunanji minister Dean Acheson v Bonnu obiskal Adenauerja, ki se mu je pohvalil, da nemško ljudstvo podpira njega in ne nacionalistične politike SPD. Tudi ZDA so potrebovale nemški gospodarski potencial, ustrežal pa jim je tudi nadzor nad ZRN skozi integracijo, zato so o Adenauerju ob neki priložnosti zapisali, da »je najboljši kancler, kar bi jih lahko dobili.« (Steininger, 1996a:125)

Acheson je v spominih med drugim zapisal tudi, da je bila primarna skrb ZDA namenjena prihodnosti Evrope in da bi združitev Nemčije – česar so si ZDA vsekakor želele - zahtevala sodelovanje SZ, ki je okupirala tretjino nemškega ozemlja, pri čemer bi ZDA morale plačati visoko ceno, na kar pa niso želele pristati. V govoru 13.6.1950 v Dallasu je situacijo v svetu in ameriško vlogo opisal z naslednjo prisposodbo: »Ne moremo zagrniti zaves, sedeti v salonu z nabito puško in čakati. Izolacija ni pravi način.« Pristajanje na zahteve SZ za dosego združitve Nemčije bi po ameriškem mnenju ogrozilo upanje na vzpostavitev demokracije v Evropi, zaradi česar so ZDA na mnogih področjih intenzivno podpirale Zahodno Nemčijo na njeni poti v svobodno in močno Zahodno Evropo kot enakopravno članico. Tega pa SZ ni mogla sprejeti, zato na rednih sestankih štirih zaveznic tudi ni predstavila nobenih predlogov za Nemčijo kot celoto, temveč je skušala zgolj na razne načine ovirati napredek

Zahodne Nemčije. Še več: »Pot k svobodi in miru je naporna. Štiri leta pogajanj s SZ so nam dokazala, da kakršenkoli dogovor s Kremljem ni mogoč.« (glej Acheson, 1969:291-380)

Po mnenju Johna McCloya, visokega komisarja ZDA za ZRN in Clayevega naslednika, je bilo potrebno izgraditi delujočo obrambo v Evropi, da bi se izognili sovjetski invaziji. »Mislim, da ni druge alternative,« je 3.8.1950 pisal v Washington. Bilo mu je jasno, da to ne bo možno brez nemških vojakov, a vzpostavitev nemške vojske zanj pri tem ni prišla v poštev.⁹ Edino rešitev je videl v ustanovitvi evropske vojske, s tem bi ustavili SZ pa tudi Nemčijo: integracija na Zahod kot najboljša zagotovilo pred morebitno nemško agresijo (dvojna zajezitev). Ta vojska bi predstavljala prvi korak na poti k evropski integraciji ali federaciji. Če bi Nemci sodelovali v teh enotah, bi morali revidirati zasedbeni statut in Nemce kot polnopravne člane sprejeti v *Zahodni klub*, za kar si je prizadeval tudi Adenauer.

Prav ob izbruhu korejske vojne je bil Adenauer globoko vznemirjen zaradi zunanje in notranje varnosti ZRN. To je bil njegov zvezdni trenutek in odločen ga je bil izkoristiti, zato se je na srečanju visokih komisarjev zaveznic pridružil načrtu o evropski vojski in 29.8.1950 v zameno za večjo suverenost in enakopravnost ZRN ponudil zahodnim silam vojake za obrambo. Prav tako je korejska vojna, kakor tudi razvoj sovjetskega jedrskega orožja in prevlada komunistov na Kitajskem, vplivala tudi na ameriško odločitev, da je potrebno Nemčijo ponovno oborožiti in jo kot zanesljivo zaveznico sprejeti v zahodno zavezništvo. Ameriški visoki komisar McCloy je ob tej priložnosti izjavil: »Po mojem mnenju bomo Nemčijo politično in vojaško dokončno izgubili, če ji ne bomo dali sredstev za obrambo v sili. S tem bi tudi zgubili veliko število mož, ki bi nam prišli zelo prav v primeru prave vojne.« (McCloy v Walker 1982:92) Za Američane ni bilo več vprašanje, nemška vojska v okviru evropske da ali ne, temveč zgolj *na kakšen način*. Pentagon je bil pripravljen v okvir NATA sprejeti tudi kontingent nemške nacionalne vojske, medtem ko je State Department predvideval nemške vojake za obrambo Evrope le znotraj skupne

⁹ V nasprotju z njim je ameriški general Bradley ob neki priložnosti Achesonu namignil, da: »bi iz povsem vojaškega stališča gledano, vključitev ZRN okrepila obrambno sposobnost celotne Zahodne Evrope. ZRN ima namreč velike proizvodne sposobnosti, Nemci pa so splošno znani kot dobri, zelo sposobni vojaki in piloti.« (Acheson, 1969:436)

evropske armade, ne pa ustanovitev nemške nacionalne vojske. Truman je že 9.9.1950 odobril končni kompromis med obema možnostima, in sicer vzpostavitev evropske obrambne armade v okviru in pod vodstvom zveze NATO, ki so jo sestavljali nacionalni kontingenti, med njimi tudi zahodnonemški.

Adenauer je za konferenco v New Yorku od 12. do 18.9.1950 predlagal dva memorandum, v prvem *Memorandumu o notranjem in zunanjem varovanju ozemlja ZRN* je jasno pisalo, da bo Nemčija prispevala kontingent predlagani mednarodni zahodnoevropski armadi. Američani so kategorično vztrajali pri približno desetih nemških divizijah v vrstah NATA, končno so se zedinili za ustanovitev dvanajstih divizij, a večina Nemcev ni želela več slišati za vojsko, vojno in ponovno oboroževanje. Načrti zahodnih zaveznic so bili po njihovem mnenju *smrtno nevarni*. V drugem memorandumu pa je Adenauer predlagal ukinitve zasedbenega statuta in vzpostavitev suverenosti ZRN z utemeljitvijo, da ZRN za opravljanje svojih dolžnosti v Zahodnoevropski skupnosti (sodelovanje v armadi) potrebuje določeno svobodo odločanja in nase pravzame tudi iz tega izhajajočo odgovornost. Na newyorški konferenci sta dobila zeleno luč dva predloga za revizijo zasedbenega statuta, in sicer samostojno vodenje lastne zunanje politike in prenehanje vojnega stanja med ZRN in ZDA.

26.10.1950 je Adenauer imenoval Theodora Blanka, poslanca CDU v Bundestagu, na mesto *pooblaščenca za vprašanja povečanja zavezniških čet*, kar je bila zasnova za kasnejše mesto zveznega obrambnega ministra. Na drugi strani Kurt Schumacher ni nasprotoval ponovnemu oboroževanju, zahteval je le zagotovilo, da vojna ne bo potekala na nemškem ozemlju. Na splošno so se Schumacherjeva in Adenauerjeva stališča razlikovala le na politično-vojaškem področju, medtem ko sta glede gospodarskih in kulturnih povezav in razvoja oba zagovarjala sodelovanje z Zahodom, predvsem z ZDA, pri čemer pa je Schumacher za razliko od Adenauerja puščal odprta vrata za morebitno sodelovanje s SZ. A kritike vodje opozicije Adenauerja niso motile, čakal je namreč na povabilo Zahodnih sil zvezni vladi na skupne pogovore o nemškem obrambnem kontingentu v okviru NATA. Po njegovem

bi nevtralizacija ZRN pomenila katastrofo za Evropo in nemški narod. Bal pa se je tudi, da bi Bundestag zavrnil povabilo k zahodnonemškemu udejstvovanju v silah zahodnega vojaškega pakta. Pa tudi če bi se Bundestag strinjal, bi lahko Bundesrat ta predlog zavrnil. Zahodne zaveznice so Adenauerja podpirale in dokazovale, da bo imela ZRN od integracije na Zahod tudi mnogo prednosti. To med drugim dokazuje tudi poročilo vojaškega odbora zveze NATO, izdano 12.12.1950, v katerem zaveznice sicer »podpirajo ustanovitev nemških sil v okviru NATA, a le pod pogojem, da bodo vedno obstajale tudi učinkovite politične, vojaške, in če bo potrebno, tudi ekonomske varovalke za nadzor teh sil. Predvsem naj bi bile podrejene silam ostalih zaveznic, ne bi imele lastnega vrhovnega poveljstva in ne bi smele posedovati ali izdelovati ABC orožja in orožja dolgega dometa.« (Brandstetter,1987:1435)

21.11.1951 je v Parizu potekalo srečanje treh zavezniških zunanjih ministrov in Adenauerja, ki je pomenilo preobrat v nemško-zavezniških odnosih. Adenauer je namreč odkrito vprašal Achesona, ali bodo zaveznice žrtvovale ZRN v zameno za pomiritev napetosti s SZ; bal se je predvsem negativnega, celo sovražnega odnosa Velike Britanije in Francije do ZRN. Acheson mu je zagotovil, da ZDA ne delijo sovraštva do ZRN z drugima dvema zaveznicama, manj po volji sta jim - zaradi uvajanja komunizma - SZ in Kitajska. Žrtvovati ZRN za urejanje odnosov s SZ bi bilo z ameriškega stališča najmanj nemoralno. Poudaril pa je tudi, da je odnos Zahodne Evrope do ZRN v mnogočem odvisen od obnašanja same ZRN: če bo ZRN dobra soseda in bo sodelovala pri skupni evropski obrambi, bo zagotovo sprejeta v evropsko skupnost kot enakopravna partnerica pri odločanju in načrtovanju politik. Po tem srečanju so se odnosi med ZRN in ZDA še izboljšali, pogovori med stranema pa so potekali pošteno, odkrito in v prijateljskem ozračju. (glej Acheson, 1969:584)

4.2. PODPIS NEMŠKE POGODBE

Od poletja 1951 do pomladi 1952 sta bili glavni temi pogajanj visokih komisarjev v Petersburgu Evropska obrambna skupnost¹⁰ (EOS), ki jo je za ohranjanje evropske varnosti predlagal francoski ministrski predsednik Rene Pleven, in dokončna revizija zasedbenega statuta, kar je obetalo Adenauerju zelo željeno suverenost in ponovno oboroževanje – *od zasedbe do partnerstva*. Na tem mestu velja poudariti, da revizija zasedbenega statuta ni bila poseben Adenauerjev dosežek, saj je bil statut že od samega začetkačasne narave in je tudi sam določal, da se pod določenimi pogoji lahko spreminja in celo ukine. S konceptom evropske armade, ki bi vključevala tudi nemške vojake, so se končno strinjale tudi ZDA, ki so narekovale časovni okvir: Acheson je 12.4. predlagal 9.5.1952 kot zadnji možni dan podpisa pogodbe, saj je bilo zaradi bližajočih kongresnih volitev v ZDA šele v začetku leta 1953 računati z ratifikacijo, če sploh. Acheson je bil končno pripravljen priti v Bonn za podpis pogodbe, da bi vsaj njegov prihod osladil grenko pilulo, ki jo je ta pogodba pomenila za Adenauerja. Zanj in za zvezno vlado je bil to dogodek izrednega pomena, saj so zunanji ministri Acheson, Eden in Schuman 26.5.1952 prvič po ustanovitvi ZRN prišli v Bonn, da bi - s pridržki seveda - končali zasedbene režime. *Pogodba o odnosih med ZRN in tremi zaveznicami*, imenovana tudi *Nemška pogodba* ali *Bonnski sporazum*, je lahko stopila v veljavo le skupaj s pogodbo o Evropski obrambni skupnosti, ki je bila podpisana 27.5.1952 v Parizu. S to pogodbo je ZRN postala legitimen akter v mednarodnem sistemu; Bonn je namreč - z nekaterimi omejitvami - dobil popoln nadzor nad notranjimi in zunanjimi zadevami, čeprav so se izrazu *suverena država* tedaj udeleženi še izogibali. ZRN je tako z Nemško pogodbo dobila status omejeno suverene države, poleg tega pa ji je pripadalo 12 divizij stalne vojske, 85.000 mož taktičnega vojnega letalstva (1350 letal) in 12.000 mož vojne mornarice, skupaj 407.000 mož – kar je bila takoj za Francijo najmočnejša vojska kontinenta.

¹⁰ Predvsem za ameriškega zunanjega ministra Achesona je bila ponovna oborožitev Nemčije in njen vstop v NATO – za katerega si je v senatu še posebej prizadeval - skupaj z ekonomsko integracijo in skupno obrambo predpogoj za nastanek evropske politične skupnosti.

Za Adenauerja je bil »to v nekaj stoletjih daleč najpomembnejši zgodovinski dogodek za Evropo«. (Steininger, 1996a:164) *Ameriška Nemčija* je bila na poti integracije na Zahod. Rešiti je bilo potrebno še mnogo težav, a temeljni dogodbe o uspehu ameriške povojne politike so bili postavljeni – z Adenauerjevo pomočjo.

Po podpisu se je v ZRN ponovno vnela goreča razprava za in proti Nemški pogodbi, ki je bila 19.3.1953 končno odobrena, proti so glasovali SPD, stranke Centra in KPD. Adenauer je računal, da bo pogodba stopila v veljavo že avgusta 1952, a spomladi 1953 Francija in Italija še nista soglašali z njo, celo neuspeh celotne pogodbe ni bil več izključen. Na poti po ZDA aprila 1953 je tudi Adenauer z ozirom na opozicijo SPD in prihajajoče volitve v Bundestag predlagal, da bi Nemška pogodba stopila v veljavo brez pogodbe o EOS, poleg tega pa bi visoki komisarji zaveznic v ZRN postali veleposlaniki, diplomatska predstavništva v Washingtonu, Londonu in Parizu pa bi postala veleposlaništva, kar je že določila tudi revizija zasedbenega statuta 6.3.1951.

Kako daleč je bil Adenauer pripravljen iti, je pokazal predlog, ki ga je pred Adenauerjevim potovanjem v ZDA v Washingtonu oznanil njegov prijatelj Blankenhorn: v predvidenih 12 divizijah naj bi Američani skrivoma izšolali 100.000 nemških vojakov, ki naj bi bili na razpolago takoj po podpisu pogodbe o EOS. Ta predlog je bil tako drzen, da so ga še Američani prestrašeno zavrnil, tako obsežnega ukrepa se dolgo ne bi dalo skrivati.

Po Dullesovem mnenju je bil tak predlog preuranjen, vodja oddelka za Evropo v State Departmentu, James Riddleberger, pa je dal Blankenhornu 29.3.1953 jasno vedeti, da Adenauerju svetuje, naj se drži jasno dogovorjene poti: ratifikacija pogodb in nadaljnji razvoj evropske enotnosti.

Zunanji minister ZDA Acheson je 30.4.1952 v pismu veleposlaništvu v Londonu zapisal načela politike ZDA v pogajanjih o Nemški pogodbi in Evropski obrambni skupnosti:

»Poudarjeno moramo zastopati politiko evropske integracije in pomagati ZRN pri vključevanju v Evropsko skupnost, a ne sme

izgledati, da smo si takšno politiko sami izmislili; to je politika ZRN in drugih evropskih držav, ki jo mi podpiramo. Veliko Nemcev se namreč nagiba k mnenju, da jim vsiljujemo našo voljo. Zaželjeno je, da prevzamamo pobudo na kakršnihkoli pogovorih, ki so očitno nujni. S tem bi Nemcem dokazali, da mislimo resno in se ne bojimo pogovorov. Postopno nameravamo ZRN omogočiti vedno večjo samostojnost pri izvajanju politike, a le če bo tako sama želela.» (Steininger, 1996a:213)

Po podpisu Nemške pogodbe je Acheson poročal predsedniku Trumanu, da imajo ZDA razlog za zadovoljstvo, po njegovem so namreč »ZDA storile pomemben korak pri uresničevanju politike *containmenta* – *obvladovanja, zadrževanja nasprotnika* s sodelovanjem bivšega sovražnika.« (Acheson, 1969:647) Na volitvah 6.9.1953 so si vladajoče stranke zagotovile dvotretjinsko večino v Bundestagu, kar so razlagale s strinjanjem prebivalstva z obema pogodbama in z Adenauerjevo politiko. Nasprotno je SPD z grenkobo opozarjala na *volilno pomoč* Američanov, ki so konferenco štirih sil zavlekli vse do dneva volitev.

5. OD NEMŠKE DO PARIŠKE POGODBE

5.1. STALINOVE NOTE

Še pred podpisom Nemške pogodbe je vroče razprave zanetilo dopisovanje med Stalinom in zahodnimi zaveznici. Šlo je za boj za nemško nasledstvo in izraz ideološke konfrontacije, Stalin je namreč predlagal združitev obeh nemških držav v nevtralno Nemčijo v okviru meja z leta 1945 pod skupnim zavezniškim nadzorom, majhno in šibko vojsko ter demokratičnim strankarskim sistemom. Za nemško opozicijo je bila to izgubljena priložnost za združitev Nemčij, za Adenauerja in zahodne zaveznice je bila prva Stalinova nota zgolj zavajanje, taktični manever za preprečitev podpisa nemške pogodbe in pogodbe o evropski obrambni skupnosti, zato so sovjetski predlog zavrnil. Pomembno vprašanje tedaj je bilo predvsem, ali so se Zahodne zaveznice v tem trenutku pripravljene odreči načrtovani integraciji ZRN na Zahod v zameno za nevtralno vsenemško državo. Odločitev ni bila težka, zanje je bila namreč pomembnejša integracija ZRN na Zahod kot pa vzpostavitev krhke skupne države, kolebajoče med Vzhodom in Zahodom; po mnenju večine analitikov je v tem trenutku tudi Adenauer ravnal pravilno, izkazal se je za realista z vizijo. Ponudba Stalinove note pa je bila izrednega pomena za nemške socialiste in nevtraliste, zato so morale zahodne zaveznice zvezni vladi pomagati v razpravah z opozicijo. Pri tem so poudarjale predvsem dejstvo, da je cena za združeno nemško državo sovjetski nadzor, česar si prebivalci ZRN nikakor niso želeli in so tako v končni fazi podprli Adenauerjeva prizadevanja in zavrnil sovjetski predlog. Kljub takšni odločitvi pa se še danes poraja vprašanje, ali ni bila tedaj zamujena priložnost za združitev Nemčij, a dokler ne bodo vsi sovjetski arhivi predani javnosti, bodo Stalinovi resnični nameni še nadalje ostali predmet ugibanj. Prevladujejo pa predvsem teorije, da je bil glavni namen Stalinovih not zasejati nezaupanje med ZRN in Zahodnimi zaveznici in na ta način ovirati proces nadaljnje integracije ZRN na Zahod.

Zahodne zaveznice so vladi v Moskvi predale tri identične note v odgovor z zahtevo po uvedbi svobodne trgovine v celotni Nemčiji, česar – kar so vedele – Sovjetska zveza ni mogla sprejeti, popustila pa je pri svobodnih volitvah. Učinek ni izostal: v ZRN so se razblinile še zadnje skupne poteze med vlado in opozicijo. Nasprotniki integracijske politike so zahtevali pogajanja vseh štirih medvojnih zaveznic. Schumacher je v pismu Adenauerju 22.4.1952 zapisal, da je potrebno ugotoviti, ali sovjetska nota ponuja možnost izpeljati združitev Nemčij: »Če bi se na pogajanjih izkazalo, da taka možnost obstaja, se ZRN ne sme ustrašiti in izkoristiti ponujeno priložnost za združitev Nemčij in pomiritev Evrope.« (Steininger, 1996a:184)

V tej pisemski bitki je Adenauer odigral pomembno vlogo, sovjetsko notno ofenzivo je razumel na enak način kot zahodne sile in je to tudi takoj in jasno povedal, reagiral je natanko tako, kot so zahodne sile od njega pričakovale. Svoje stališče je jasno izrazil 16.3.1952:

Nemčija ima tri možnosti: priključiti se Zahodu, priključiti se Vzhodu ali nevtralnost. A nevtralnost za nas pomeni pridružitve nikogaršnji zemlji, postali bi objekt, ne več subjekt. Priključitev Vzhodu zaradi različnih svetovnih nazorov ne pride v poštev, priključitev Zahodu pa ne pomeni nikakršnega pritiska na Vzhod. Pomeni zgolj predpripravo na miroljubno ureditev odnosov s Sovjetsko zvezo, združitev Nemčij in novo evropsko ureditev. Nota v bistvu ne prinaša nič novega, kaže zgolj težnjo po nevtralizaciji Nemčije in ovira vzpostavitev EOS in integracijo Evrope, česar pa ne smemo dopustiti.« (Steininger, 1996a:187)

Za Adenauerja je bila integracija na Zahod pomembnejša od ponovne združitve Nemčije¹¹, ker svojemu ljudstvu ni zaupal. Bal se je namreč, da bi skupna nemška vlada sklepala prijateljstva s Sovjetsko zvezo na škodo vseh Nemcev. Izbiral je med dvema možnostima, in sicer med politiko združevanja nemških dežel ali integracijo ZRN na Zahod. Ni mogel storiti obojega, zanj je bilo to vprašanje dveh medsebojno izključujočih se možnosti ali-ali in odločil se je za politiko zahodne integracije. Po mnenju nekaterih kritikov celo ni bil

¹¹ Temu mnenju je med drugimi ostro nasprotoval Kurt Steinhaus, po njegovem je prav Adenauer zaigral vse možnosti za enotno nemško državo, naslonitev ZRN na ZDA pa pojmuje kot izdajo temeljnih nacionalnih interesov celotnega nemškega naroda. (glej Steinhaus, 1980:866)

kancler vseh Nemcev, še manj pa *združitveni kancler*, Nemčija pa je zamudila priložnost za ponovno združitev. Adenauer je bil proti združenju, nevtralnemu, neblokovski, a oboroženi Nemčiji, njegovo geslo je bilo: »Nevtralizacija je sovjetizacija« (Steininger, 1996a:204), tako da so se mnogi spraševali, ali resnično zagovarja združevanje Nemčij. A SZ si je s Stalinovimi notami naredila medvedjo uslugo, prebivalci ZRN so jih razumeli kot izsiljevanje in grožnjo, zato se je javno mnenje praktično čez noč obrnilo kanclerju v prid in pritrdilo njegovi odločitvi za Zahod. Po Adenauerjevi zavrnitvi Stalinovih predlogov pa tudi zahodne zaveznice niso več niti premišljevale o možnih pogajanjih s Sovjetsko zvezo.

5.2. BERLINSKA IN LONDONSKA KONFERENCA

Prva konferenca vseh štirih velesil o nemškem vprašanju po letu 1949, sklicana na iniciativo zahodnih zaveznic, je potekala januarja 1954 v Berlinu. Zahodne zaveznice so predlagale svobodne volitve v vsej Nemčiji, sklic narodne skupščine, oblikovanje ustave in pripravo mirovni pogajanj, sprejetje ustave in vzpostavitev vlade, ki se bo pogajala o mirovni pogodbi ter končno sklenitev mirovne pogodbe. Adenauer je te predloge v memorandumu nemške vlade 15.1.1954 ostro kritiziral in celotno konferenco zelo zaskrbljeno spremljal. V pripravljalni fazi so Američani večkrat obveščali tudi vodstvo SPD na čelu z Erichom Ollenhauerem, ki je nasledil preminulega Kurta Schumacherja in je konferenco videl kot zadnjo možnost za združitev Nemčij.

Za zahodne zaveznice so bile najpomembnejša točka pogajanj svobodne volitve, čemur se je Sovjetska zveza hotela izogniti, zato se je 18.2.1954 Berlinska konferenca zunanjih ministrov štirih zaveznic končala brez dogovora o Nemčiji. Nasprotja med nekdanjimi zaveznicami so bila nezdružljiva in Adenauer se je Dullesu ob priložnosti iz srca zahvalil za vse, kar je naredil za ZRN.

Francoska vlada je 30.8.1954 zavrnila nadaljnjo diskusijo o pogodbi o EOS, čeprav jo je na splošno presenečenje v mednarodni skupnosti celo sama

predlagala, ker se je bala moči oborožene Nemčije. Za Adenauerja je bil to hud udarec, govoril je o črnem dnevu za Evropo in preišljeval celo o odstopu, zanj je bilo prav francosko-nemško sodelovanje ključna točka za nadaljnji razvoj evropskega kontinenta. Sicer pa sta Francija in ZRN na gospodarskem področju sodelovali že od 18.4.1951, ko je bila podpisana pogodba o Evropski skupnosti za premog in jeklo, h kateri so lahko pristopile vse evropske države in velja za prvi zameetek današnje Evropske Unije. Nastala je na predlog francoskega zunanjega ministra Schumana z razlago, da mora nova Evropa temeljiti na spravi in sodelovanju Francije in ZRN, čimmočnejša medsebojna ekonomska povezanost teh dveh držav pa naj bi tudi preprečevala morebitni kasnejši izbruh spopadov med njima. Po neuspehu pogodbe o EOS je bila najboljša rešitev za ZRN pristop k zvezi NATO, prav to, kar so Američani – da bi lažje nadzorovali ZRN - želeli že od leta 1950 dalje. Po Hickersonovem mnenju je bila čimprejšnja vključitev ZRN v krog zahodnih držav (prek NATA) izrednega pomena za nadaljnji obstoj celotne Evrope. (glej internet 10, stran 15-16)

Na londonski konferenci devetih sil 3.10.1954 sta ZDA in VB zagotovili nadaljnjo prisotnost svojih čet v Evropi, ZRN se je odpovedala proizvodnji ABC orožja in težke oborožitve, izjavila pa je tudi, da orožja ne bo uporabila za nasilno spreminjanje meja ali za poskus nasilne ponovne združitve, kar je prepričalo tudi Francijo. Francoski zunanji minister Schuman je kmalu nato priznal, da Francija ni hotela ponoviti iste napake kot po koncu prve svetovne vojne, ko je Nemčijo prepustila samo sebi. Spoznala je, da je v skupnem interesu vseh vpletenih držav, da ZRN postane sestavni del Zahodne Evrope. Kasneje se je izvedelo, da je Francija popustila predvsem zaradi pritiska ZDA, Acheson je tako ob priložnosti pisal Schumanu, da integracija ZRN v Zahodno Evropo ni odvisna zgolj od ZRN, temveč predvsem od politike, interesov in odgovornosti ostalih zaveznic. Zaradi vedno ostrejšega konflikta Vzhod - Zahod so imele zaveznice vedno manj časa za vključitev ZRN v Zahodni svet.

Končno je bila ZRN odprta pot v Zahodnoevropsko unijo (WEU), ki je predstavljala prvo stopnjo v razvoju skupnega evropskega varnostnega sistema. V nasprotju z NATO-m, ki je svojim članicam določal najmanjše

možne zaloge orožja, je WEU količinsko omejevala zaloge orožja v posesti svojih članic. Niso pa vsi podpirali takega dogovora: Adenauerjev prijatelj in član CDU, Eugen Gerstenmaier, je kritiziral tovrstno popuščanje ZRN, češ da je šlo vsem sodelujočim zgolj za to, da se vsaj ena konferenca - med mnogimi neuspešnimi - na vsak način reši in so zato vse sodelujoče države do neke mere popustile in pristale na kompromis, ki je, dolgoročno gledano, odprl mnoge nove možnosti sodelovanja na čezatlantski relaciji. Poleg tega ZRN v zameno za odpoved izdelavi, skladiščenju in uporabi ABC orožja od ostalih zaveznic ni dobila nič, še več, po mnenju mnogih je ZRN s to odpovedjo izkazala svojo nemoč na zunanje-političnem področju. Adenauer pa je svojo odločitev zagovarjal kot »edino odločitev, ki jo je v času svojega mandata sprejel povsem sam, brez sodelovanja svojega kabineta ali stranke, in da je zgolj potek pogajanj sam pripeljal do možnosti sprejetja tovrstnega dogovora.« (glej Brandstetter, 1987:1437)

5.3. PARIŠKE POGODBE IN VSTOP ZRN V NATO

23.10.1954 so bile podpisane Pariške pogodbe, katerih vsebina je vključevala konec zasedbenih režimov, revidiranje Nemške pogodbe z večjim poudarkom na suverenosti, dopolnitev Bruseljske pogodbe, ki bi urejala pristop ZRN in Italije k NATU in najpomembnejši del, sklep sveta ministrov NATA o sprejemu ZRN v NATO. Zaveznice so se pri sprejetju Pariških pogodb sklicevale na *Izjavo o porazu Nemčije* z leta 1945, v kateri je bilo določeno, da lahko zaveznice kasneje določijo ozemeljski in pravni status Nemčije. S Pariškimi pogodbami je bila med drugim na novo definirana tudi prisotnost zavezniških vojakov na ozemlju ZRN, ki sedaj niso bili več *zasedbene sile*, temveč vojska zaveznic, prisotna na ozemlju ZRN v skladu s pogodbo z nemško vlado.

Proti Pariškim pogodbam so nastopile opozicijske stranke v ZRN z Nemškim manifestom 29.1.1955:

S podpisom Pariških pogodb se bodo končala pogajanja štirih velesil o združevanju Nemčije. Apeliramo na zvezno vlado in Bundestag, da vložijo vse napore in upoštevajo voljo ljudstva po enotni Nemčiji. Sprejem pogodb

vodi po našem prepričanju k vedno večji delitvi Nemčije, v nasprotju s sklepi Bundestaga, da je naša prednostna politična naloga ponovna združitev Nemčij. To lahko dosežemo le s pogajanjem med štirimi zasedbenimi silami. SPD je prepričana, da še niso izkoriščene vse možnosti za pogajanja in združitev Nemčij in naslavlja prošnjo na kanclerja, naj prosi vlade zahodnih zaveznic, da se še pred ratifikacijo Pariških pogodb pogajajo s sovjetsko vlado o njenih predlogih z dne 15.1.1955. Izkoristiti je potrebno vsako možnost, da bi združili nemški narod. (Steininger, 1996a:295)

Adenauer je v odgovoru zagovarjal svoja stališča:

Cilj zvezne vlade je združitev Nemčije v svobodi in prepričan sem, da bo do tega v najkrajšem času in brez težav tudi prišlo, ko bosta obe nemški državi svobodni v svojem delovanju. A nismo svobodni. Našo deželo so po porazu v vojni zasedle štiri velesile, dogovoriti se moramo z vsemi štirimi. S Pariškimi pogodbami je trem zahodnim zaveznicam uspelo predstaviti obliko ponovne vzpostavitve nemške enotnosti, ki ustreza našim predstavam. Na mojo pobudo so zahodne zaveznice 15.7.1952 ponovno predlagale Sovjetski zvezi konferenco o nemškem vprašanju, prizadevanjem navkljub pa je bila berlinska konferenca neuspešna. (Steininger, 1996a:296)

Kljub nesoglasjem v nemški politiki je 27.2.1955 Bundestag v tretjem branju Pariške pogodbe z veliko večino ratificiral, v veljavo pa so stopile 5.5.1955. S tem se je resda končal zasedbeni režim, a ZRN je ostala še vedno zgolj formalno suverena, vse poteze nemške vlade so bile namreč natančno nadzorovane s strani zahodnih zaveznic, saj je bila ukinjena tudi Zavezniška visoka komisija, prej zavezniški visoki komisarji pa so postali veleposlaniki svojih držav v ZRN. Zvezna vlada je objavila slovesen razglas, v katerem se je spomnila na »bratsko povezanost milijonov Nemcev, ki so prisiljeni živeti ločeno od nas v nesvobodi in brezpravju. ZRN je na poti k pravni državi, demokraciji in socialni pravičnosti, na strani svobodnih narodov. Naš cilj je svobodna, združena Nemčija v svobodni in združeni Evropi.« (Steininger, 1996a:296)

Skoraj deset let po brezpogojni kapitulaciji se je ZRN kot 15. članica pridružila zvezi NATO, postala je suverena država z omejeno pravico do oboroževanja. SPD je glasovala proti takšni politiki, a Ollenhauerjevi apeli Adenauerju niso obrodili sadov. Hitrost, s katero je bil fiasko EOS popravljen z NATO-vo rešitvijo, spada med najbolj presenetljive dogodke povojne zgodovine. Česar niso mogli storiti v štirih letih, so kasneje uredili v štirih mesecih. Temu je pripomogla velika pripravljenost vpletenih držav na kompromise in tudi neprimerne alternative: razpad zahodne skupnosti in strah, da bi Nemčija stopila na pot nevtralnosti ali se celo obrnila na Vzhod. Razloge za sprejem ZRN v zvezo NATO je morda še najbolj razložil generalni sekretar NATA, Lord Ismay, češ, da je namen NATA v Evropi: »Keep the Americans in, the Russians out and the Germans down.« (Schulze, 1998:242) Tak razvoj dogodkov je pomenil poraz za sovjetsko politiko do Nemčije, kar se je najbolj izkazalo v hitri ustanovitvi (14.5.1955) Varšavskega pakta kot protiuteži zvezi NATO. To je pomenilo tudi dokončen razpad medvojne antihitlerjevske koalicije. Predsednik ZDA Eisenhower je tedaj opozoril na nevarnost vojaške praznine v ZRN, ki bi lahko omogočila ponoven vzpon hitlerizma, kar pa naj bi preprečila prav pridružitvev ZRN zvezi NATO. Bržkone je tudi nenehno poudarjanje preteče vzhodne nevarnosti pospešilo povezovanje zahodnoevropskih držav in s tem tudi ZRN v zvezo NATO. Cena za zmanjšanje napetosti med blokoma je bila na dve zelo raznoliki državi razdeljena Nemčija, ki je predstavljala jeziček na tehtnici ravnotežja obeh velesil. Novonastalo situacijo je sprejel tudi Hruščev in formalno vzpostavil diplomatske odnose med obema Nemčijama in hkrati Vzhodni Nemčiji dopustil izvajati lastno zunanjo politiko – seveda pod strogim sovjetskim nadzorom.

A ZRN se je imela za legitimno predstavnico vseh Nemcev, tako Vzhodnih kot Zahodnih, kar je argumentirala z legitimno na svobodnih večstrankarskih volitvah izvoljeno vlado, medtem ko je bila v NDR na oblasti zgolj ena stranka. V zvezi s tem je nastala tudi t. i. Hallsteinova doktrina, imenovana po njenem tvorcu, Adenauerjevem zunanjepolitičnem svetovalcu Walterju Hallsteinu, ki je zagovarjala stališče, da ZRN ne bo vzpostavljala diplomatskih odnosov z

državami, ki so sodelovale oz. imele dobre odnose z NDR. Kot posledica te doktrine je ZRN 1957 prekinila diplomatske odnose z Jugoslavijo (ki jih je dvanajst let kasneje spet obnovila) in Kubo. Kljub temu sta ZRN in NDR z Adenauerjevim obiskom v Moskvi – na sovjetsko povabilo - septembra 1955 pripravili teren za nadaljnjo vzpostavitev diplomatskih odnosov.

Američani so se iz napačno zastavljene ureditve sveta po prvi svetovni vojni naučili, da Nemčije ne morejo zatreti, ponižati in izključiti iz skupnosti držav, temveč je veliko bolje, da jo tesno vključijo v zahodno družbo in jo na ta način obdržijo pod nadzorom ter si poleg tega zagotovijo še močno gospodarsko partnerico. Kot navaja John Gimble so Američani v celotnem desetletnem povojnem procesu v odnosih z Nemčijo hoteli:

Nemčijo in Nemce ne zgolj denacificirati, demilitarizirati, demokratizirati in preorientirati, temveč tudi gospodarsko ozdraviti in zagotoviti obstoj svobodnega podjetništva, seveda v interesu ohranjanja lastne varnosti. Preprečevali so socializem, prehitevali komunizem, varčevali denar ameriških davkoplačevalcev, preprečevali francoske načrte za razkosanje Nemčije in umirjali sovjetske zahteve po srednji Evropi.
(Gimble v Steininger, 1996a:322)

6. SKLEP

Nemčija je bila absolutna poraženka druge svetovne vojne, gospodarsko, socialno in politično povsem na tleh. Na vseh področjih je bila odvisna od volje zasedbenih sil, ki so jo želele oblikovati po svojih predstavah. Ameriški cilj je bil predvsem uveljavitev demokracije na podlagi domneve, da ta politični sistem pomeni najmanjšo verjetnost ponovnega izbruha nasilja tako na domačih tleh kot v tujini. Nasprotujoče poglede ZDA in SZ na nadaljnjo usodo Nemčije je bilo zaslediti že na konferencah v Jalti in Potsdamu, a leto 1947 je bilo za Zahodno Nemčijo odločilno leto zaradi uvajanja Trumanove doktrine in Marshallovega načrta ter neuspeha konferenc zunanjih ministrov v Moskvi in Londonu, pa tudi prav tako neuspele konference ministrskih predsednikov nemških dežel v Münchnu. Najpozneje na londonski konferenci, ko je postalo jasno, da bo SZ svoje zasedbene cone urejala po lastni presoji brez upoštevanja ostalih treh zaveznic, pa so se Američani odločili za ustanovitev nemške zahodne države.

Zahodnonemški politiki so rade volje sodelovali pri načrtovanju delitve, že od leta 1946 so jo naravnost spodbujali in tudi pri zahodnih zmagovalkah so bila vedno pogostejša mnenja, da je razdelitev Nemčije najboljša rešitev nemškega problema. V Zahodno Nemčijo so največ investirale ZDA, zato so imele tudi največ vpliva nanjo, čemur se Zahodna Nemčija ni mogla in tudi ni želela upreti. ZDA so namreč prinašale težko pričakovano obnovo države in gospodarsko blaginjo, širile pa so tudi svoje vplivno območje v Evropi, da bi omejile vpliv Sovjetske zveze in kljubovale njenim grožnjam, seveda v imenu demokracije in človekovih pravic. Kot navaja Walker, so »prav pomoč ZDA in kasnejše privatne investicije omogočile nemški gospodarski čudež.« (Walker 1994:1) Bilo je jasno, da bi Nemčija brez obsežne ameriške pomoči ekonomsko, politično in socialno nazadovala, na drugi strani pa je bila dolgoročno gospodarsko stabilna Nemčija v okviru razvite Evrope tudi v interesu ZDA. Zato je Washington izkazal neverjetno vztrajnost pri uveljavljanju multilateralizma predvsem z izvajanjem različnih gospodarskih programov pomoči in z ustanavljanjem ter spodbujanjem raznih političnih,

mednarodnih in regionalnih gospodarskih in vojaških organizacij. Prav ekonomska varnost in blaginja, ki so jo nemškemu narodu zagotavljali vsi ti ameriški ukrepi, je predstavljala pomemben dejavnik za priključitev poveljne Zahodne Nemčije k zahodnemu taboru. SZ svojim zasedbenim conam v takem obsegu ni niti mogla pomagati, saj je bila tudi sama v vojni močno prizadeta. Državni sekretar Dean Acheson je leta 1949 takole izrazil svoje mnenje o ameriško-evropski povezavi: »Skupaj z Zahodno Evropo smo razvili skupnost, ki ima skupne institucije in temelji na skupnih etničnih vrednotah, ki so nediskriminacija, nenasilje in enakost držav.« (Acheson v Hampton, 1995:625)

Konrad Adenauer je spodbujal politično, gospodarsko in po letu 1950 tudi vojaško integracijo ZRN na Zahod in s tem natanko ustrezal predstavam zahodnih sil. Tako kot zahodne zaveznice je bil tudi on prepričan o latentni nevarnosti s strani Sovjetske zveze tako za ZRN kot tudi za Evropo. S svojo politiko je upal na ponovno suverenost ZRN, hkrati je želel okrepiti zahodno Evropo in Zahod in s pozicije moči od Sovjetske zveze izpogajati ponovno združitev obeh nemških držav. Odločitev za Zahod je bila za ZRN predvsem zavrnitev Vzhodne opcije, to je komunizma, ki ga je predstavljala SZ. V tem času ni bilo tretje možnosti, ZRN se je seveda naslonila na tisto, ki ji je nudila finančno in materialno podporo in od katere je imela več koristi, kar so bile nedvomno ZDA. ZRN je v tem času bolj kot katerakoli druga evropska država potrebovala investicije v gospodarski razvoj in stabilno politično vodenje, kar so ji v največji meri zagotavljale prav ZDA.

Povezovanje z Zahodom so želele tudi zahodne sile, zato Adenauerju ni bilo težko voditi take politike. Poleti 1950, med korejsko vojno, je Adenauer spoznal enkratnost trenutka, izkoristil priložnost, zastavil novo pridobljeno težo ZRN in odločilno vplival na takratno politiko s ponujanjem nemških vojakov Zahodu. Rezultat je bil načelno strinjanje zahodnih sil za zahodnonemški kontingent v obrambnih silah Zahoda. Do pomladi 1952 je ZRN s sklicevanjem na načela nediskriminacije, suverenosti, nenasilja in enakosti - kljub nadaljnjemu trajanju zasedbenega statuta - dosegla priznanje Zahodnih držav in je le še pridobila pomen na mednarodnopolitičnem področju.

Zahodnim zaveznicam, predvsem ZDA, je šlo v prvi vrsti za to, da »Zvezno republiko Nemčijo tako navežejo nase, da te vezi ne bo mogoče več pretrgati,« je izjavil Eisenhower decembra 1953. (Steininger 1996a:328) Razdelitev Nemčije je bila namreč za Zahod najboljša rešitev nemškega vprašanja, a tega zaradi javnega mnenja v ZRN niso upali nikoli javno izreči. ZDA pa je z vključitvijo ZRN v zvezo NATO uspelo med drugim tudi obvladati zgodovinsko sovraštvo med Francijo in Nemčijo.

Kot sem ugotovila v uvodu pričujoče naloge, so odnosi med Zahodno Nemčijo in ZDA v prvih desetih letih po drugi svetovni vojni potekali na različnih ravneh in bili odvisni od mnogih dejavnikov takratne svetovne ureditve. Pogosto je zgolj splet okoliščin - med njimi najbolj očitna korejska vojna - prinesel spremembe, ki bi brez teh dejavnikov nastopile kasneje ali pa morda sploh ne. Mnogokrat so ZDA krepile ZRN, da bi nasprotovale Sovjetski zvezi (značilni obliki te politike sta bila Marshallov načrt in Trumanova doktrina), imele pa so tudi srečo, da je bil Konrad Adenauer na čelu ZRN, kar dodatno potrjuje mojo izhodiščno hipotezo. Adenauer je Američane pogosto spomnil na potencialno nestabilno situacijo v ZRN zaradi opozicijskega nasprotovanja podpisu Pariških pogodb in s tem *de facto* razdelitvi Nemčije na dve državi ter na dejstvo, da je SPD edina druga politična alternativa v ZRN. Ta možnost pa Američanom ni ustrezala, zato so le še bolj okrepili sodelovanje z Adenauerjem in podprli njegove predstave o nadaljnjem razvoju ZRN. Zagotovo bi se Karl Schumacher na Adenauerjevem mestu zahodnim zaveznicam pogosteje upiral in paktiral s Sovjetsko zvezo z namenom združitve obeh nemških držav na račun povezovanja z Zahodnimi zaveznicami.

A v časih hladne vojne je bilo vse odločitve potrebno skrbno pretehtati, da ne bi povzročile zloma tedaj že tako krhkega ravnotežja sil. Le z obojestranskim priznavanjem obstoječih meja in defenzivnim pristopom k reševanju nastalih zapletov sta velesili sploh lahko vzdrževali medsebojne odnose in tako zagotavljali status quo v mednarodni politiki. Nemčija je bila nekakšno tamponsko območje, dve povsem različni državi, pripadajoči diametralno

nasprotnima sistemoma, mesto dokazovanja prevlade velesil, z velikim gospodarskim potencialom, ki so ga zaveznice, predvsem največji dve, ZDA in SZ, želele pridobiti vsaka zase. Najkasneje leta 1949 je postalo dokončno jasno, da je za Zahodne zaveznice bistvenega pomena priključitev ZRN k Zahodnemu svetu predvsem z namenom, da se bi se ohranilo svetovno ravnovesje sil in se ne bi obrnilo v korist SZ. Zaradi vseh naštetih dejavnikov svetovnega, zgodovinskega, gospodarskega, socialnega, kulturnega in geopolitičnega pomena so ZDA in Zahodna Nemčija pravzaprav že nekoliko prej kot v prvih desetih letih po drugi svetovni vojni postale zaveznice, kar so občasnim nesporazumom navkljub ostale do današnjih dni: »Nismo pozabili, da so nas ZDA osvobodile in nas branile v letih hladne vojne. Nemčija dolguje svojo demokracijo ZDA, ker so porazile nacizem.« (Joschka Fischer v Delu, 15.11.2002, XLIV, št.263)

7. VIRI IN LITERATURA

KNJIGE:

Acheson, Dean (1969): Present at the creation. W.W. Norton & Co. Inc., New York.

Benz, Wolfgang (1984): Die Gründung der Bundesrepublik. Deutscher Taschenbuch Verlag, München.

Boyer, Paul S., Clifford Clark, Sandra McNair Hawley, Joseph F. Kett (1999): The enduring vision. Houghton Mifflin Company, Boston.

Calvocoressi, Peter (1987): World politics since 1945. Longman, London & New York.

Diggins, John (1991): The proud decades, 1941-1960. W. W. Norton & Co., New York.

Eschenburg, Thomas (1983): Jahre der Besetzung 1945-1949. Deutsche Verlags-Anstalt GmbH. Stuttgart.

Fischer, Joschka (1994): Risiko Deutschland. Kiepenheuer & Witsch, Köln.

Gaddis, John L. (1992): The United States and the cold war. Columbia University press, New York.

Geiss, Imanuel (1992): Die deutsche Frage 1806-1990. BI-Taschenbuch-Verlag, Mannheim.

Gotto, Klaus (1988): Konrad Adenauer. Bonn Aktuell, Stuttgart.

Herbst, Ludolf (1989): Option für den Westen. Deutscher Taschenbuch Verlag, München.

Hobsbawn, Eric (1994): Age of extremes. Penguin Group, London.

Kissinger, Henry (1994): Diplomacy. Simon & Schuster, New York.

Kleißmann, Christoph, Georg Wagner: Das gespaltene Land. C.H. Beck, München.

(1998) Kronika 20. stoletja. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Leffler, Melvyn (1994) Origins of the cold war. Routledge, New York.

Mazower, Mark (1998): Temna celina. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Müller, Helmut, Karl F. Krieger (1994): Deutsche Geschichte in Schlaglichtern. Meyers Lexikonverlag. Mannheim.

Pach, Chester J., Elmo Richardson (1991): The Presidency of Dwight D. Eisenhower. University press of Kansas, Lawrence.

Pörtner, Rudolf (1992): Kinderjahre der Bundesrepublik. Deutscher Taschenbuch Verlag. GmbH & Co. KG, München.

Schöllgen, Gregor (1992): Die Macht in der Mitte Europas. C.H. Beck, München.

Schulze, Hagen (1998): Kleine Deutsche Geschichte. C.H.Beck, München.

Schwarz, Hans - Peter (1981): Die Ära Adenauer 1949-1957. Deutsche Verlags-Anstalt GmbH. Stuttgart.

Schwarz, Hans - Peter (1983): Die Ära Adenauer 1957-1963. Deutsche Verlags-Anstalt GmbH. Stuttgart

Sontheimer, Kurt (1991): Die Adenauer - Ära. Deutscher Taschenbuch Verlag, München.

Spanier, John (1992): American foreign policy since Second World War. Congressional Quarterly Inc., Washington.

Steininger, Rolf (1996): Deutsche Geschichte seit 1945 – Band 1: 1945-1947. Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main.

Steininger, Rolf (1996): Deutsche Geschichte seit 1945 – Band 2: 1948-1955. Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main.

(1981) Svetovna zgodovina. Cankarjeva založba, Ljubljana.

Walker, Martin (1994): The cold war. Cox & Wyman Ltd., Reading, Berkshire.

Westphal, Siegrid, Joachim, Arenth (1995): Uncle Sam und die Deutschen. Aktuell, Bonn.

ČLANKI:

Brandstetter, Karl. J. (1987): »Abweichende Überlegungen zum deutschen Problem.« Blätter für deutsche und internationale Politik, 11, 32, str. 1420-1445.

Diepgen, Eberhard (1994): »Berlin and the new European era«. Nato Review, št.5, str. 18-20.

Hampton, Mary N. (1995): »US foreign policy, West Germany and the Wilsonian impulse«. Security studies, 4, 3, str. 611-649.

Kramžar, Barbara (2002): »Komu koristi razcep?« Delo, 44, 33, str. 5.

Licklider, Roy (1999): »The American way of state building.« Small wars and insurgences, 10, 3, str. 82-115.

Markovits, Andrei (1980): »Das Model Deutschland: Eine Herausforderung für die USA.« Prokla, 10, 4, str. 6-30.

Mitrović, Tomislav (1979): »Nastanak i razvoj berlinskog problema.« Pregled – časopis za društvena pitanja, 2, 69, str. 133-160.

Peel, Quentin (2003): »Strahovanje Evropejcev je lahko bumerang.« Delo, 45, 34, str. 5.

Shlaim, Avi (1983): »Britain, the Berlin blockade and the cold war.« International Affairs , št.1, str. 1-14.

Slabe, Damijan (2002): »Evropa ne jezi se in druge, globalne igre.« Delo, 44, 273, str. 5.

Steinhaus, Kurt (1980): »Welche Westpolitik?« Das Argument, 22, 124, str. 866-871.

Walker, Stephen G. (1982): »Bargaining over Berlin: re-analysis of the first and second Berlin crises.« The Journal of Politics, št.1, str. 152-164.

Winterberg, Joerg M. (1995): »Lessons from the Marshall plan?« Review of international affairs, 46, 11, str. 25-29.

INTERNET:

internet 1: www.usafe.af.mil/berlin/berlin.htm (2.10.2002)

internet 2: www.members.aol.com/SamBlu/82/vittles.html (2.10.2002)

internet 3: <http://history.acusd.edu/gen/20th/coldwar0.html> (24.5.2003)

internet 4: http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections.htm
(27.5.2003)

internet 5: <http://www.fundus.org/pdf.asp?ID=5589> (28.5.2003)

internet 6: http://www.bundestag.de/aktuell/begriff/2002/06_2002.pdf
(28.5.2003)

internet 7: http://www.rasscass.com/templ/te_bio.php?SSID=26 (4.6.2003)

internet 8: <http://www.geocities.com/Athens/Rhodes/6916/cold.htm>
(10.6.2003)

internet 9: <http://www.fordham.edu/halsall/mod/CONST-DE.html> (10.6.2003)

internet 10: <http://www.trumanlibrary.org/oralhist/hickrson.htm> (12.6.2003)

internet 11: <http://www-alliirtenmuseum.de> (12.6.2003)

internet 12: <http://www.deutsches.historisches.museum/> (12.6.2003)